

DIGESTA
SEU PANDECTAE

tomus I liber I-XV

fragmenta selecta

DIGESTA
NEBOLI PANDEKTY

svazek I kniha I-XV

vybrané části

FONTES IURIS ROMANI

Digesta seu Pandectae / Digesta neboli Pandekty

Tomus I Liber I-XV

Fragmenta selecta

Michal Skřejpek (ed.)

Recenzovali: doc. JUDr. Petr Bělovský, Dr.

doc. JUDr. Michaela Židlická, Dr.

Z latinského originálu vydaného Theodorem Mommsenem a Paulem Krügerem (Corpus Iuris Civilis. Volumen primum: Digesta, 14. vyd., Berolín 1922) s přihlédnutím k edici Pietra Bonfanteho et al. (Digesta Iustiniani Augusti, Mediolani 1931) přeložili Peter Blaho, Jarmila Vaňková (do slovenštiny), Michal Skřejpek a Jakub Žytek (do češtiny) Překlad slovenských textů do češtiny Michal Skřejpek

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum,

v edici FONTES IURIS ROMANI

Edici řídí Michal Skřejpek

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

Tato publikace je výstupem z projektů Program rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově P05 „Soukromé právo XXI. století“ (M. Skřejpek) a VEGA 1/0568/14 (P. Blaho)

© Univerzita Karlova v Praze, 2015

Translation © Peter Blaho, Michal Skřejpek, Jarmila Vaňková, Jakub Žytek, 2015

ISBN 978-80-246-3063-2

ISBN 978-80-246-3078-6 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2016

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

DIGESTA
SEU PANDECTAE
DIGESTA
NEBOLI PANDEKTY

OBSAH

Předmluva	7
Vznik a historie justiniánských Digest	12
Výběrová bibliografie	24
Zkratky	25
Index titulorum (Přehled titulů Digest)	26
Index auctorum (Přehled děl použitých při tvorbě Digest)	58
Příloha Autoři fragmentů zařazených do Digest	66
KONSTITUCE „DEO AUCTORE“ O POČETÍ DIGEST	81
KONSTITUCE „OMNEM“	89
KONSTITUCE „TANTA“ O UTVRZENÍ DIGEST	103
NAŠEHO PÁNA NEJSVĚTĚJŠÍHO CÍSAŘE IUSTINANA PRÁVNÍ SBÍRKA A VÝBĚR Z VEŠKERÉHO STARÉHO PRÁVA DIGESTA NEBOLI PANDEKTY	125
První kniha	125
Titul I O spravedlnosti a právu	125
Titul II O původu práva, veškerých úřadů a posloupnosti právních znalců	129
Titul III O zákonech, usneseníh senátu a dlouhotrvajícím obyčeji	153
Titul IV O císařských konstitucích	161
Titul V O právním postavení lidí	163
Titul VI O těch, kteří jsou svého práva anebo jsou podřízeni moci druhého	169
Titul VII O adopcích a emancipacích a dalších způsobech, kterými je rušena otcovská moc	175
Titul VIII O rozdělení věcí a jejich vlastnostech	185
Titul IX O senátorech	191
Titul X O úřadu konsula	195
Titul XI O úřadu praefekta praetorio	195
Titul XII O úřadu městského praefekta	197
Titul XIII O úřadu quaestora	201
Titul XIV O úřadu praetorů	203
Titul XV O úřadu praefekta vigilů	203
Titul XVI O úřadu prokonsula a legáta	207
Titul XVII O úřadu praefekta Augustalis	215
Titul XVIII O úřadu správce provincie	215
Titul XIX O úřadu císařského prokurátora neboli účetního	223
Titul XX O úřadu iuridika	225
Titul XXI O úřadu toho, jemuž byla svěřena soudní pravomoc	225
Titul XXII O úřadu přísedících	
Druhá kniha	229
Titul I O soudní pravomoci	229
Titul III Jestliže se někdo nepodřizuje vynesnému rozsudku	237
Titul IV O předvolání na soud	237
Titul XII O svátcích, odročeních a různých lhůtách	247
Titul XIV O dohodách	251
Třetí kniha	285
Titul V O nepřikázaném jednatelství	285
Titul VI O neoprávněně žalujících	319

Čtvrtá kniha	325
Titul I O navrácení do předchozího stavu	325
Titul II O tom, co bylo učiněno ve strachu	327
Titul III O podvodu	347
Titul IX Zda vlastníci lodě, hostinský a vlastníci stájí vrátí přijaté věci	367
Pátá kniha	375
Titul II O nespravedlivé závěti	375
Šestá kniha	399
Titul I O žalobě na vydání věci	399
Titul II O publiciánské věcné žalobě	431
Sedmá kniha	441
Titul V O požívacím právu k věcem, které jsou spotřebitelné, nebo se užíváním zhoršují	441
Osmá kniha	447
Titul I O služebnostech	447
Titul IV Obecná pravidla týkající se městských a venkovských pozemkových služebností	453
Devátá kniha	463
Titul II K Aquiliovu zákonu	463
Desátá kniha	505
Titul I Mezní žaloba	505
Jedenáctá kniha	511
Titul III O zkaženém otrokovi	511
Titul IV O uprchlých otrocích	521
Titul V O hazardních hráčích	523
Dvanáctá kniha	527
Titul IV O žalobě na vrácení plnění z důvodu, který odpadl	527
Titul V O žalobě z bezdůvodného obohacení z nemravného nebo protiprávního důvodu	539
Titul VI O žalobě z nedluhu	543
Titul VII O žalobě z bezdůvodného obohacení	575
Třináctá kniha	579
Titul I O kondikci z krádeže	579
Titul VI O žalobě z výpůjčky a o protižalobě	585
Titul VII O žalobě z ruční zástavy a o protižalobě	601
Čtrnáctá kniha	625
Titul II Rhodský zákon o vyhozeném	625
Titul VI O macedoniánském usnesení senátu	633
Patnáctá kniha	645
Titul I O žalobě z pekulia	645
Titul IV O žalobě z příkazu	663
Jazyková a překladatelská poznámka	666
Výběrová bibliografie	667
Jmenný rejstřík	674
Místní rejstřík	678
Věcný rejstřík	679

PŘEDMLUVA

Je zvykem spojovat svátky s událostmi, které se významným způsobem zapsaly do historie národa, společnosti či profesní skupiny. Kdybychom hledali takovéto datum pro ty, kteří se věnují římskému právu – právní romanisty, byl by výběr velmi jednoduchý. Pro tento obor snad ani neexistuje vhodnější výběr než sedmnáctého dne před lednovými kalendami, tedy 16. prosince, kdy císař Iustinianus I., zvaný po zásluze Veliký, podepsal slavnou konstituci *Tanta*, kterou publikoval jako jeden ze svých zákoníků. *Digesta*, zvaná také *Pandectae*, jsou nejrozsáhlejším zákonodárným dílem, které vzešlo z legislativní dílny tohoto vládce pozdní Římské říše. Použití slova „dílna“ není vůbec náhodné a mělo by navodit podobnost se způsobem vytváření obrazů renesančních malířů, na jejichž tvorbě se podílela celá řada spolupracovníků a pomocníků – mistrova role se často omezovala na stanovení námětu a rozvržení kompozice. Nejenže měl Iustinianus stejnou úlohu, ale výsledkem rovněž bylo téměř umělecké dílo. A tak, jak dodnes obdivujeme tyto umělecké poklady, které ovlivnily následující generace malířů, můžeme, ba přímo musíme říci ve vztahu k právu totéž o Digestech. Stejně jako se k dílům starých mistrů vrací i současní umělci, aby na nich studovali jejich techniku, slouží *Digesta*, zejména v „klasické“ edici Th. Mommsena a P. Krügera, všem právním romanistům bez výjimky (pokud je za takové máme považovat) jako základní pracovní nástroj.

O vzniku, obsahu i dalších osudech Digest budeme podrobně hovořit v následujícím pojednání. Na těchto úvodních řádcích snad postačí zmínit jen několik možná zajímavých okolností vážících se k tomuto zákoníku. Při bližším (a snad není nevhodné říci poněkud zasvěcenějším) pohledu na jakékoli zákonodárné dílo narazíme na celou řadu podivuhodností a zvláštností. Nejinak je tomu samozřejmě také u Digest. První pozoruhodnost spočívá již v jejich samotném charakteru. Je totiž třeba uvést, že dnes bychom tento zákoník za zákonodárné dílo s určitostí nepovažovali. Vždyť se nejedná o nic jiného než o sbírku výpisků z odborné právnické literatury, tedy ze soukromých (a to je třeba zvlášť zdůraznit) spisů, pocházejících v drtivé většině od juristů klasické doby. Od toho se odvíjí také jejich poněkud zvláštní struktura: *Digesta* se dělí nejen na knihy a tituly, jak je běžné, ale také na fragmenty, tedy jednotlivá excerpta.

Iustinianus sám dal tomuto zákoníku podvojný název *Digesta seu Pandectae*, ostatně stejně tomu bylo u Institucí. Jeho první část byla tradičním označením spisů římských právníků, v nichž měl být přehledným způsobem podán výklad o římském právu jako takovém. *Pandectae* pak řecky znamená to, co obsahuje všechno – všezahrnující. Na samotném počátku publikační konstituce k tomuto zákoníku císař Iustinianus připomíná: „Pojmenovali jsme je *Digesta* neboli *Pandekty*, protože obsahují všechny právní diskuse a rozhodnutí.“¹ Tento charakter Digest jako zákoníku, který by měl zahrnovat

¹ *Tanta* 1.

veškeré římské právo, je potvrzen také na dalších místech uvozovacích Iustinianových zákonů. Například členy kompilační komise oslovil „Nařizujeme vám proto, abyste četli a pronikli do všech knih, které o římském právu napsali staří znalci“² a přikázal jim, že „veškeré právo bude rozděleno do padesáti knih“ a „ať je v jeho padesáti knihách, jakoby hradbami opevněno, veškeré staré právo.“³ Přitom zcela postačí podívat se na seznam titulů zařazených do padesáti knih Digest, abychom zjistili, že tomu tak vůbec není. Veřejné právo v tomto zákoníku přišlo velmi zkrátka. Trestní právo je zahrnuto do dvou knih, částečně se jedná o 47. knihu (počáteční tituly pojednávají o soukromých deliktech) a pak o celou knihu následující. Problémy správního práva jsou pak výběrově zastoupeny v úvodní knize a částečně v posledních dvou knihách (49. a 50.).

Vzletná slova jsou pro zákony tohoto druhu typická a setkáváme se s nimi ostatně i dnes, a tak ani nemůže překvapit, že v publikační konstituci nalezneme jednoznačné prohlášení: „Žádná protiřečící si právní rozhodnutí zákona si však v tomto zákoníku nenárokují své místo a ani se zde nenajdou.“⁴ Vnitřní rozpory Digest jsou tedy dopředu smeteny ze stolu a označeny za neexistující. Nicméně zákonodárce sám byl více než nedůsledný (nebo snad předvídavý) a v citované konstituci můžeme číst: „Naproti tomu jestliže by se snad ale něco, jak bylo řečeno výše, zdálo být sporným, ať je to prostřednictvím soudců předloženo císařské svrchovanosti a ať je objasněno císařskou mocí, které bylo jako jediné povoleno vytvářet a vykládat právo.“⁵

Při rychlosti, s jakou byl tento zákoník vytvořen, by však bylo s podivem, kdybychom se s takovýmito případy v jeho obsáhlém textu nesetkali. Za nerozporná však Iustinianus vyhlásil nejen Digesta, ale všechny své zákoníky, a tak dochází přímo ke schizofrenní situaci, kdy si odporují dokonce interpretační pravidla. Na jedné straně se prohlašuje za jediného vykladače zákonů, zároveň se ale v Kodexu, jiném dílu justiniánské kompilace, nachází konstituce císařů Lva a Zenona z roku 474, podle níž mohou nová císařská nařízení vykládat také soudci.⁶ Jak v takové situaci pohlížet na *crimen falsitatis*, o němž se hovoří v publikační konstituci, spočívající mimo jiné v neoprávněném výkladu zákoníků?

Snad ještě jeden příklad určitých problémů, které jsou spojeny s Digesty. Jedná se o otázku týkající se zásahů členů kompilační komise do původních textů. Problémem není, že by tak činili svévolně – změny, které provedli, byly zcela legitimní, neboť k nim byli Iustinianem přímo vyzváni. Interpolace, jak se tyto změny nazývají, vyvolaly svého času doslova hon na kompilátory, a staly se dokonce po jistou dobu jedním z hlavních témat právněromanistického bádání. Tento hyperkritický směr, k jehož závěrům se dnes přistupuje daleko opatrněji než dříve, nakonec připisoval kompilační komisi téměř vše,

² Deo auctore 4.

³ Deo auctore 5.

⁴ Tanta 15.

⁵ Tanta 21.

⁶ C. 1, 14, 11 (a. 474).

možné i nemožné, včetně terminologických nedokonalostí textu. Chyby, nebo spíše nepřesnosti při používání označení jednotlivých právních institutů musíme bohužel velmi často připsat na vrub samotným římským právníkům, a to dokonce i těm nejvyhlášenějším.⁷ Kromě toho se v Digestech setkáváme také s faktickými omyly, jakých se dopustily takové autority, jako byl Sextus Pomponius,⁸ Domitius Ulpianus,⁹ nebo dokonce i samotný Aemilius Papinianus.¹⁰ Není tedy na škodu zachovávat při čtení Digest opatrnost.

Přes všechny nedokonalosti, které se však nevyhnou žádnému zákonodárnému počinu, jsou Digesta dílem více než úctyhodným a dnešní tvůrci zákonů se mohou před Tribonianem a jeho spolupracovníky jen v úctě a mlčky sklonit. Stvořit tak obsáhlý zákoník v tak krátké době tří let, pouze pomocí primitivních nástrojů, a přesto v takové kvalitě, je dnes téměř nepochopitelné. Iustinianus podnítl vznik zákoníku, který svým významem daleko překročil dobu jeho vlády. Přestože byla Digesta v Byzanci, jak dnes onu středověkou Římskou říši běžně označujeme, na přelomu 9. a 10. století nahrazena zákoníkem císaře Lva VI. zvaným Basiliky, význam Digest nebyl pro další právní vývoj v žádném případě ukončen. Digesta se ve středověku stala základem pro zkoumání římského práva školami glosátorů a komentátorů i jejich následovníků. Nepopiratelný význam Digest se promítl dokonce i do označení celého období vývoje práva na území Německa (*usus modernus pandectarum*) i do pojmenování příslušníků školy tzv. pandektistů v 19. století. Nelze se proto divit, že se k Digestům jako téměř k prázákladu evropského kontinentálního soukromého práva, o nichž se dlouho právníci domnívali, že obsahují odpověď skoro na jakýkoli problém, nebo alespoň návod, jak se s ním vypořádat, neustále vracíme a že jsou znovu a znovu zkoumána.

Je zbytečné připomínat, že jazykem Digest je latina, stejně jako skutečnost, že znalost tohoto jazyka stále více a více mizí. Již po více než dvě stě let se proto setkáváme s jejich překlady do národních jazyků – francouzštiny, němčiny, italštiny – a tyto snahy pochopitelně pokračují tím více i nyní. Účelem obecně laděné předmluvy samozřejmě není podat úplný a komentovaný výčet všech dosavadních překladů. Nicméně snad nebude na škodu připomenout alespoň některé z posledních. O stále rostoucím významu římského práva mimo jeho tradiční oblasti svědčí relativně nedávno dokončený překlad Digest do ruštiny.¹¹ Zároveň je však třeba dodat, že výuka římského práva má v Rusku značnou tradici¹² a v poslední době se rozvíjí s překvapující rychlostí také kvalitní vědecké práce. Druhý příklad lze jednoznačně označit jako zmařenou příležitost.

⁷ Jedná se například o záměny terminů *adoptio* a *adrogatio*: D. 1, 7, 15 (Ulp. 26 ad sab.) nebo *pactio* a *conventio*: D. 2, 14, 23 (Paul. 3 ad ed.); D. 2, 14, 40 (Pap. 1 resp.); D. 2, 14, 51 (Ulp. 26 ad ed.).

⁸ Zavádějící interpretace *legis Hortensiae*: D. 1, 2, 2, 8 (Pomp. lit. sing. ench.).

⁹ Chybné uvedení finančních zdrojů státní pokladny: D. 50, 16, 17, 1 (Ulp. 10 ad ed.).

¹⁰ *Quaerella inofficiosi testamenti* je označována jako *actio*: D. 31, 76pr. (Pap. 7 resp.).

¹¹ *Digesty Justiniana I–VIII*, ed. L. L. Kofanov. Moskva 2005–2008.

¹² S. Muromcev: *Graždanskoje pravo drevnego Rima*. Moskva 1883.

Je více než smutné, že překlad do angličtiny – do jazyka, který se v současnosti stal jakýmsi obecným dorozumívacím prostředkem, přístupným téměř všem bez rozdílu – je ze všech překladů Digest nejméně podařený.¹³ Je plný chyb, terminologických nepřesností i převodů zcela opačného významu než originál. Konečně závěrečná zmínka patří dosud poslednímu modernímu překladu Digest, a to do italštiny.¹⁴

V roce 2010 vyšel v Nakladatelství Karolinum první díl ediční řady Fontes Iuris Romani, jejímž cílem je přiblížit dnešnímu čtenáři nejvýznamnější právníky, které vznikly v kolébce dnešního soukromého práva – v antickém Římě. Je jen logické, že po justiniánských Institucích, první skutečné učebnici práva, bylo přikročeno k představení nepochybně nejdůležitějšího římskoprávního textu. Druhý díl této řady obsahuje výběr těch nejzajímavějších a pro dnešního právníka snad nejpodnětnějších částí z prvních patnácti knih. Kromě toho se jedná ve své podstatě o díl úvodní, a proto také obsahuje přílohy, které budou společné i pro dva následující připravované díly, v nichž bude stejným způsobem naloženo se zbývajících třiceti pěti knihami tohoto zákoníku. Autoři tohoto překladu by se tedy rádi všem, kteří tuto knihu otevřou, omluvili za to, že se jim nenabízí kompletní překlad. Vzhledem k personální „nevybavenosti“ však není v jejich silách učinit více. Stejně jako v případě Institucí se jedná o výsledek spolupráce slovenských a českých romanistů na ose Trnava–Praha a plodem této spolupráce nejsou pouze překlady římskoprávních textů, ale celá řada dalších vědeckých aktivit.

Překlady velkých textových korpusů nejsou a snad ani nemohou být dílem jednoho autora. Jak již bylo uvedeno, je tato první část přetlumočení významných částí Digest do značné míry výsledkem spolupráce s prof. Peterem Blahem z právnické fakulty Trnavské univerzity, který již před časem vydal překlad některých částí Digest.¹⁵ Ten byl použit při přípravě tohoto výboru. Konkrétně se jedná o úvodní konstituce, podstatnou část 1. knihy, části knih 2, 4, 12 a celé knihy 6, 9, 10 a 13. Na překladu se podílel také Jakub Žytek (část 1. knihy), který především provedl konečnou redakci latinského textu.

Překládat Digesta bylo v mnoha ohledech obtížnější než předchozí publikovaný justiniánský zákoník – Instituce. Je to dáno nejen tím, že *Institutiones* byly od samotného počátku zamýšleny jako učebnice, a proto je jejich text jednodušší než v případě Digest, kdy se jedná o úryvky z antické římské odborné právní literatury. Hlavní příčina spočívá v tom, že Digesta jako sbírka excerpt přináší neustálé měnění stylů střídajících se autorů. Právě skutečnost, že se jedná o fragmenty v pravém slova smyslu, staví před překladatele největší problémy. Kompilátoři někdy vybrali více méně ucelenou pasáž z díla určitého právníka, jindy se jedná o pouhé úryvky, nebo dokonce i jen části vět. Nevíme, jaký text předcházal, ani to, jaký následoval. Ve fragmentech, takto vytržených

¹³ A. Watson: *The Digest of Justinian I–IV*. Philadelphia 1985.

¹⁴ *Iustiniani Augusti Digesta seu Pandectae, testo e traduzione*, ed. S. Schipani. Milano 2005, 2005, 2007, 2011. Dosud vyšly čtyři svazky, zahrnující knihy 1–27.

¹⁵ P. Blaho – J. Vaňková: *Corpus Iuris Civilis. Digesta I*, Bratislava 2008.

z původního kontextu, pak chybí některé podstatné části vět (podmět, předmět, přísudek nebo jiné větné členy). Takovéto texty jsou sice srozumitelné, ale v dané podobě je nelze čtenáři předložit. Existuje několik způsobů řešení této skutečnosti. První z nich spočívá v „plnohodnotném“ doplnění originálního textu pomocí vsunutí chybějícího slova či vysvětlující vedlejší věty. V takovém případě však překlad sklouzává k převyprávění, což u právního textu není zcela ideálním řešením. Jinou možností je začlenění chybějících výrazů do textu pomocí závorek nebo jejich uvedení v poznámkách pod čarou. Z důvodu zachování co největší autentičnosti původního textu a také proto, aby uživatel tohoto překladu nebyl při jeho čtení pokud možno rušen, jsme se nakonec přiklonili k poslední uvedené možnosti.

Je smutnou skutečností, že ne všichni, kteří se podílí na tak komplikovaných pracích, jako jsou překlady původních pramenů, se dožijí jejich publikace, a tak tomu bohužel je také v případě Jarmily Vaňkové, která spolupracovala s profesorem Blahem na podstatné části překladu. Na tomto místě bych také rád poděkoval za spolupráci Petru Dostálíkovi a mnoha dalším, zejména zahraničním kolegům, s nimiž byly konzultovány především terminologické otázky.

Přáním těch, kteří se podíleli na přípravě tohoto překladu, je, a ani to nemůže být jinak, aby všichni, kteří vezmou tuto knihu do rukou, v ní našli to, co si od ní slibovali již její původní autoři. Tedy aby jim zprostředkovala odkaz klasických římských právníků, bohatství jejich myšlenek i způsoby, jakými je formulovali. Byla by však chyba dívat se na Digesta pouze jako na památník, neboť při jejich pozornějším čtení rychle zjistíme, že jsou v nich v mnoha případech elegantně řešeny právní problémy, s nimiž se setkáváme dodnes.

Praha leden 2014

Michal Skřejpek

VZNIK A HISTORIE JUSTINIÁNSKÝCH DIGEST

Bude se hovořit o Digestech, která dal v 6. století n. l. sestavit a jako zákoník publikoval východořímský (byzantský) císař Iustinianus (vládl v letech 527–565). *Digesta* (odvozeno od *digerere* – členit, třídit, uspořádat; řecky *pandektés* – všeobsahující) nebyla zákoníkem v moderním slova smyslu, ale sbírkou úryvků z děl římské právní vědy, jejichž autory byli především klasičtí právníci z období principátu, tedy prvních dvou století n. l., kteří působili od doby vlády císaře Augusta do doby vlády Alexandra Severa (27 př. n. l. – 235 n. l.). K nim byly přiřazeny spisy některých právníků posledních desetiletí republiky. Historie Digest je však ve skutečnosti starší. Ve starověkém Římě totiž byla označením literární formy (pod názvem *Digestorum libri*), jejíž pomocí učení právníci psali své úvahy, pokud chtěli rozebírat problémy soukromého nebo veřejného práva.

Digesta jsou označením významné a nejrozsáhlejší části kodifikace práva císaře Iustiniana. Zároveň jsou také jádrem jeho kodifikačního úsilí a jsou rovněž považovány za základní dílo nejen evropské právní vědy, ale i právní vědy světové. Velké zásluhy na vytvoření Digest mají, přímo i nepřímo, tři osobnosti: císař Iustinianus, jeho manželka Theodora a právník Tribonianus. Dříve než se o nich podrobněji zmíníme, věnujme se alespoň stručně událostem, které vzniku tohoto zákoníku předcházely.

1. V noci 9. července roku 518 n. l. zemřel ve velkém paláci v Konstantinopoli východořímský císař Anastasius. Dožil se úctyhodného věku 87 let a vládl 27 let (491–518). Anastasius sice nebyl ve věcech vládnutí příliš zběhlý, avšak rychle se ukázalo, že je obratným diplomatem, mužem vhodným pro správu říše, který nemá strach uskutečnit radikální reformy, a nadto se projevil jako vynikající odborník v oblasti financí. V okamžiku své smrti zanechal plnou státní pokladnu, státní aparát fungoval efektivně a spolehlivě, hranice byly zabezpečeny a říše požívala u sousedů vážnosti.

Jako první se o smrti císaře Anastasia dozvěděli dva vysocí úředníci – *magister officiorum* (vedoucí císařských kancelářů) Celer a *comes excubitorum* (velitel palácové stráže) Iustinus. Druhý jmenovaný sice zprvu dvakrát císařskou korunu odmítl, ale nakonec se přece jen dal, za silné podpory svých vojáků, císařem 10. července 518 prohlásit. Konstantinopolský patriarcha Ioannes vložil novému císaři na hlavu diadém a Iustinus se tak stal Anastasiovým nástupcem.

Iustinus I., jak se nyní císař oficiálně jmenoval, se narodil v roce 450 v Tauresiu v rodině sedláka a jako dvacetiletý přišel do hlavního města Konstantinopole. Vstoupil do armády, v níž udělal úspěšnou kariéru, až nakonec dosáhl funkce velitele palácové stráže. Předtím než se stal císařem, podporoval své synovce, kteří pocházeli, stejně jako on, z Balkánu. Mimořádnou pozornost věnoval především synovi své sestry, který se narodil v roce 482 a jmenoval se Petrus Sabbatius. Patrně jako osmiletého ho rychlá císařská pošta přivezla ke strýci Iustinovi do sídelního města. Zde se mu dostalo skvělého vzdělání a po ukončení studií se stal členem elitní palácové stráže.

Iustinus I. šel ještě dále, svého synovce adoptoval, dal mu jméno Iustinianus a začal s ním počítat jako se svým nástupcem. Využil Iustinianovo vzdělání a talent a umožnil mu oslnivou kariéru. V roce 518 ho učinil svým poradcem, o dva roky později ho jmenoval konsulem a 1. dubna roku 527 ho na smrt nemocný Iustinus I. určil za svého spoluvládce. O dvě léta dříve umožnil Iustinianovi uzavřít manželství s krásnou, a jak se později ukázalo, také moudrou Theodorou, bývalou herečkou a cirkusovou tanečnicí. Vznik tohoto manželství vůbec nebyl jednoduchý, protože v té době ještě stále platil zákaz z doby císaře Augusta, bránící uzavření manželství senátorů s níže postavenými osobami. Když Iustinus I. 1. srpna 527 zemřel, nebylo pochyb o tom, že se jeho nástupcem stane právě Iustinianus, který nakonec pod jménem Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus, oficiálně Iustinianus I., vládl dlouhých 48 let.

Iustinianus a Theodora. Nový císař měl velké plány. V zahraniční politice se snažil o obnovení helénisticko-křesťanské světové říše. Zaměřil se především na zajištění severní a východní hranice a měl také v úmyslu znovu získat území bývalé Západořímské říše. Ve vnitřní politice se zaměřil na ty činnosti, které by pomohly realizovat územní expanzi. V této souvislosti se rozhodl pro vytvoření kodifikace učeného římského práva, které se vyučovalo na východořímských právnických školách v Berytu a v Konstantinopoli. Do tohoto úkolu se sice bez otálení pustil, ale zakrátko ho ve spojitosti s upevňováním vlastní moci sám ohrozil. Roku 532 se dostal do sporu se senátorskou aristokracií a vypuklo také povstání Nika (Niké byla bohyně vítězství a odtud také heslo povstalců „Buď vítězem“). Povstalci žádali odstoupení nejdůležitějších Iustinianových spolupracovníků – *praefekta praetorio* Ioanna z Kappadokie (měl na starosti zdanění obyvatelstva), *quaestora sacri palatii* Triboniana (byl odpovědný za císařské zákonodárství) a *eparcha* hlavního města Eudaimona (nejvyšší soudce v Konstantinopoli a velitel policie, měl na starosti vězeňství a zásobování a kontroloval řemesla a obchod). Iustinianus dokonce uvažoval o útěku lodí, avšak Theodora se ukázala být opravdu silnou osobností. S odvahou a rozhodností žádala svého manžela, aby se postavil na odpor, údajně těmito slovy: „Ti, co na hlavě nosili korunu, nesmí nikdy přežít její ztrátu. Já nikdy nepřežiji to, že by mě přestali zdravit jako císařovnu. Pokud chceš utíkat, tedy dobře! Máš peníze, lodě jsou připraveny a moře je volné. Já však zůstanu. Řídím se starou zásadou, že purpurový šat je krásným posmrtným rouchem.“ Císař jí „vyhověl“ a dva vojevůdci (Belisar a Mundus) povstání brutálně potlačili. A tak se Theodora a armáda zasloužily o záchranu budoucí velkolepé kodifikace práva.

Tribonianus. Zbývá říci několik slov o Tribonianovi, nejbližším Iustinianově spolupracovníkovi: *legitimi operis nostris magister (constitutio Cordi 2)*. Pravděpodobně pocházel z města Side v Pamphylii a zemřel asi v roce 542 v době moru. Někteří badatelé však spojují jeho smrt s rokem 545 nebo 546. Zpočátku působil jako advokát u nejvyššího císařského soudu, roku 528 byl *magister officiorum* a v roce 529 *quaestor sacri palatii*. Iusti-

nianus se o něm vyjadřoval s nejvyšším uznáním a neváhal ho pověřit úkoly spojenými s kodifikací práva – účastnil se tak prací na všech jeho částech.

2. Přestože koncem antiky římské právo upadalo v obou částech říše, přece jen je možné na Východě pozorovat postupný vzestup právní kultury. Bezprostřední příčinou jejího rozmachu v době absolutní monarchie (tzv. *dominátu*), tedy v období poklasického práva, se stala právní škola v syrském městě Berytos (dnešní Bejrút). Před dávnou dobou tam Augustus usídlil dvě legie. Od té doby existovala v Berytu, uprostřed orientálně-helénistického světa, římská kolonie žijící podle zásad římského práva. Proto také nepřekvapuje, že se v Berytu římské právo vyučovalo. K této právní škole přibyla v roce 425 právní fakulta v Konstantinopoli, což udivuje poněkud více, protože Konstantinopol byl zcela helenizovaný, zatímco v Berytu tvořili vždy část obyvatelstva Římané. Další školy pak postupně vznikly v Alexandrii, Athénách, Antiochii a v Caesareji. Neměly prý tak vysokou úroveň a Iustinianus je také z tohoto důvodu, i kvůli centralistické kulturní politice, zrušil (*constitutio Omnem* 7).

Spisy římských klasických právníků byly používány zejména v Berytu a v Konstantinopoli, kde uznali, nebo alespoň tušili jejich intelektuální velikost. Absolventi tamních škol, kteří studovali klasická právní díla, byli výborně vyškoleni v právnickém myšlení, i když okolní prostředí římské právo nepoužívalo a neřídilo se jím. Klasicismus a klasicistické tendence panující na těchto právnických školách, které nedovolily, aby spisy klasických právníků upadly v zapomenutí, připravily Iustinianovi půdu pro kodifikaci.

3. O průběhu kodifikačních prací máme k dispozici informace pocházející přímo z Iustinianových průvodních konstitucí, které zavedly platnost i účinnost každého zákoníku a označují se podle svých začátečních slov. K realizaci jednotlivých kodifikačních záměrů Iustinianus vždy zřídil komisi právníků, přičemž Tribonianus byl pověřen, aby si vybral spolupracovníky – odpovědný byl ovšem pouze on sám. Ostatně také podle závěrů současných předních právních romanistů (T. Honoré) patřily právě Tribonianovi jako poslednímu velkému římskému právníkovi zásluhy za vytvoření těchto zákoníků. Na druhé straně patří Iustinianovi uznání za dobrý výběr osoby, která měla jeho kodifikační plány realizovat, stejně jako za prosazení myšlenky kodifikací jeho císařskou autoritou. Iustinianovo kodifikační dílo má pět částí: *Codex*, *Institutiones*, *Digesta*, *Codex repetitae praelectionis*, *Novellae*.

Zrod Digest. Začátek prací na Digestech oznámil Iustinianus císařskou konstitucí *Deo auctore* („S Boží pomocí“) vzletnými slovy: „Na světě jistě neexistuje nic jiného, co by si zasloužilo více pozornosti a studia, než je moc zákonů. Ta správně upravuje vše, co se vztahuje k božským i lidským záležitostem, a odstraňuje každou nespravedlnost“ (§ 1). Tato konstituce nařizovala Tribonianovi, aby „si za spolupracovníky vybral ty, které uzná za vhodné mezi nejschopnějšími profesory práva a nejvýznamnějšími advokáty v hlavním městě“ (§ 3), přičemž úkolem komise bylo projít a přečíst všechny knihy napsané starými znalci, „kterým nejsvětější císaři udělili oprávnění psát o zákonech

a vykládat je“ (§ 4). Zakazovala rovněž, aby ze starých knih byly převzaty zbytečnosti, nedokonalosti (§ 7) a protimluvy (§ 8), nepovolila opakování, i kdyby se opírala o císařské konstituce (§ 9), a zároveň také zakazovala převzít ty zákony, které již pozbyly platnosti (§ 10). Příkladově dále, „aby se všechno právo na světě řídilo těmito dvěma zákoníky, jedním, který se skládá z císařských nařízení, druhým z vybraného práva uspořádaného v budoucím zákoníku“ (§ 11). Nakonec ohledně označení tohoto zákoníku nařizovala: „Slavnostně potvrzujeme, že naše dílo, které vytváříte spolu s Božím souhlasem, se nazývá Digesta neboli Pandekty“ (§ 12), a také obsahovala ustanovení o jeho dělení na padesát knih (§ 14). Nakonec byla připojena obligátní zákonná doložka: „Dáno osmnáctého dne před lednovými kalendami (*Data octavo decimo calendas Ianuarias*) v Konstantinopoli (*Constantinopoli*) za konsulátu slavných mužů Lampadia a Oresta (*Lampadio et Oreste viris clarissimis consulibus*)“ – 15. 12. 530.

Práce na sestavení Digest tedy mohly začít. Tribonianus obdržel od císaře funkci předsedy s oprávněním vybrat si do komise spolupracovníky. Kromě Triboniana pracovala komise v následujícím složení: Konstantinos (*comes sacrarum largitionum* a *magister scrinii libellorum*), Dorotheus a Anatolios (profesoři z Berytu), Theophilos a Kratinos (profesoři z Konstantinopole) a dále jedenáct advokátů působících u nejvyššího soudu (Stephanos, Menas, Prosdokios, Eutolmios, Timotheos, Leonides, Leontios, Platon, Iakobos, Konstantinos a Iohannes) – dohromady sedmáct mužů. Tribonianus a jeho komise dílo dokončili v mimořádně krátké době, místo za deset let za pouhé tři roky. Jedná se o skutečně obdivuhodný výkon, když si uvědomíme, že přečetli a excerpovali velké množství klasické právní literatury o téměř 2000 knihách, tedy více než tři miliony řádků, z nichž asi 150 000 řádků zařadila komise do Digest (*Tanta* 1; *Codex* 1, 17, 2, 1).

Tribonianus tak mohl roku 533 odevzdat císaři hotový rukopis. Iustinianus 16. prosince 533 vyhlásil konstitucí *Tanta* („Tak velká“), zvanou také *Dédoken*, ze své císařské moci Digesta platnými a spolu s *Institutiones* se Digesta 30. prosince téhož roku stala účinnými. V této konstituci, stejně jako v předešlé *Deo auctore*, Iustinianus opět potvrdil název tohoto nového zákoníku: *Digesta seu Pandectae* (§ 1).

Digesta jsou rozsáhlým pramenem římského práva. Zprostředkovávají nám, i když v neúplné a částečně pozměněné podobě, poznatky o tvůrčí činnosti velkých klasiků antické právní literatury. Obsahují všechna odvětví práva, nejvíce právo soukromé, neboť klasičtí právníci věnovali právě soukromému právu největší pozornost. Digesta se dělí na 50 knih (*libri*), každá pak na několik titulů (*tituli*), věnovaných určité právní problematice, která je uvedena v nadpisu (*rubrica*). Tituly se skládají z jednotlivých fragmentů (*leges*) – výňatků z použitých právnických spisů. Na začátku fragmentu se nachází údaj o jeho původu (*inscriptio*), sestávající ze jména právníka, z názvu jeho spisu a z čísla knihy, z níž byl příslušný fragment vybrán. Delší fragmenty se pak ještě dále dělí na paragrafy, z nichž se první označuje jako začátek (*principium*). Na základě tohoto dělení se dnes Digesta citují například takto: Paulus D. 41, 1, 31pr.

4. Antický starověk vystřídal asi tisíc let trvající středověk (*medium aevum*). Charakteristické pro něj bylo, že se tehdejší právníci v teorii i v praxi zabývali prameny římského práva, a to včetně Digest, přestože se Digesta na Západě v raném středověku nepoužívala. Ne dříve než na přelomu 11. a 12. století začali v severní Itálii, díky všeobecnému rozmachu duchovního života a také obrácení pozornosti k řecké a římské antice, Digesta studovat. Po jejich znovuobjevení se jimi začali soustavně zabývat nejdříve na univerzitě v Bologni a poté také na dalších univerzitách, které vznikly v první vlně jejich zakládání ve 12.-14. století.

První zpracovávání Digest je spojeno s boloňským znalcem práva (*causidicus*) Irneriem (Guarnerius, Wernerius, † po roce 1125). Za použití scholastické metody výkladu Digest psal poznámky (glosy) mezi řádky (interlineární glosa) nebo na jeden z okrajů textu či okolo určitého textu ze všech stran (marginální glosa). Obdobný způsob práce používali jeho následovníci, a to až do posledního z nich, známého pod jménem Accursius (okolo 1185-1263). Jeho nejdůležitějším spisem byla *Glossa ordinaria* nebo také *Glossa Accursiana*, obsahující 96 940 glos k justiniánské kompilaci, přičemž více než polovina z nich se vztahovala k Digestům (62 577). Pro Accursia, stejně jako pro ostatní glosátory, byla Digesta neměnným a ustáleným textem. Kvůli své základní metodě práce dostali Irnerius a jeho škola, působící přibližně od 11. do 13. století, název glosátoři.

Stejně jako v dnešní době i v době Irneriově a také v následujících stoletích byla otázka původního textu považována za velmi složitou. Pokud k tomu ještě přiřadíme tu závažnou skutečnost, že se Digesta zachovala (stejně jako jiné starověké texty) pouze v rukopise, je komplikovanost tohoto problému více než zřejmá.

Zachovaný rukopis Digest sestává ze dvou částí, z nichž první zahrnuje knihy 1-29 a druhá knihy 30-50. Rukopis sestává z 907 listů psaných iniciálami na pergamenu. Tento exemplář rukopisu (*codex*) byl napsán v 6., nejpozději v 7. století a místo jeho původu je dodnes předmětem sporů. Samotný Iustinianus podle vlastních slov (*Pragmatica sanctio Pro petitione Vigili* z r. 554) poslal rukopis do Itálie. Dnes je obecně přijímán názor, že tento rukopis je dílem konstantinopolských písařů a vytvořen byl ještě za Iustinianova života, jisté to však není.

V době glosátorů se rukopis nacházel v Pise a byl znám jako *littera Pisana*. Tam se s ním patrně seznámili „čtyři doktoři“ (Martinus, Bulgarus, Iacobus, Hugo) a určitě také Rogerius. Podle jednoho nejistého pramene ze 13. století se rukopis zprvu nacházel ve městě Amalfi, ležícím východně od Neapole, odkud ho Pisánci roku 1155 odnesli jako válečnou kořist. Podle opačného tvrzení (glosátor Odofredus) se rukopis dostal do Pisy přímo z Konstantinopole. Na základě nejnovějších výzkumů pak můžeme konstatovat, že původ rukopisu *littera Pisana* je třeba lokalizovat do jižní Itálie.

Aby historie písařského rukopisu nebyla příliš jednotvárná, jeho dějiny dramaticky pokračovaly. V roce 1405, když již dávno skončila éra glosátorů a vystřídal je nový teoretický směr (komentátoři), Pisu obsadili Florentáné a je snadné si domyslet, jak se

zachovali – zmocnili se rukopisu Digest jako vzácné kořisti. Ve Florencii byl rukopis uschován v Palazzo Vecchio (Starý palác) na Piazza della Signoria; pouze výjimečně a s určitými ceremonii byl ukazován veřejnosti. Budova tohoto paláce o třech poschodích a s 94 metrů vysokou Arnolfovou věží (nejvyšší ve Florencii) vždy patřila k dominantám města na březích řeky Arno, před níž se odehrávaly ty nejdůležitější události spojené s dějinami města. Rukopis Digest byl tedy uložen na místě, které odpovídalo jeho ceně i důležitosti. Nyní je palác sídlem radnice a muzea.

O 380 let později, v roce 1786, byl slavný rukopis přenesen o šest set metrů dále, na místo, kam jistě patří, do Biblioteca Medicea Laurenziana na Piazza San Lorenzo (dnes č. 9). Knihovna je součástí rozsáhlého stavebního komplexu, který sestává také z chrámu San Lorenzo (sv. Vavřince) a sloužil rovněž medicejskému rodu. Proti průčelí chrámu se totiž nacházely domy patřící potomkům rodu Mediceů, takže do kostela neměli daleko. Laurenciánská knihovna byla založena roku 1444 za panování Cosima da Medici staršího (1389–1464) a přiléhala k levé straně chrámu. Vstup do knihovny je skutečně impozantní: tvoří ho totiž trojdílné schodiště (Michelangelovo mistrovské dílo), jehož levá i pravá strana končí ve druhé třetině, avšak prostřední schody pokračují dále v mírných eliptických křivkách.

Dnes je Laurenziana moderně vybavenou monumentální knihovnou, kde je kromě běžných knižních a časopiseckých titulů soustředěno asi 1100 rukopisů a 566 inkunábulí. S ohledem na výjimečné postavení rukopisu Digest v rámci světové literatury mu nebyla přiřazena knihovnická signatura, ale je označován jako *littera Florentina, codex Florentinus* nebo jednoduše *Florentina* (F).

Ve středověku, v době boloňských glosátorů, vznikly stovky dalších rukopisů. Později, v době právního humanismu, se stalo zvykem označovat je jako vulgátní rukopisy Digest. Zatímco *Florentina* se dělila na dvě části, skládala se Vulgáta ze tří dílů, označovaných údajně na základě studentské „terminologie“: *Digestum vetus* (D. 1, 1 – D. 24, 2), *Infortiatum* (D. 24, 3 – D. 38, 17) a *Digestum novum* (D. 39, 1 – D. 50, 17). Zvláštní bylo, že byla přijata tři označení pro jedno Iustinianovo zákonodárné dílo, každý díl vycházel zvlášť a také glosátoři k němu psali glosy odděleně. Počínaje začátkem 19. století se problémem tohoto dělení Vulgáty začala zabývat právní věda, a tak máme k dispozici živou diskusi na toto téma (F. C. von Savigny, E. Spanderberg, P. Kretschmar, H. Kantorowicz, H. van de Wouw, F. Ebrard, J. Q. Whitman, G. Astuti). Odborná literatura však otázky spjaté s dělením Digest definitivně nevyřešila. Je pravděpodobné, že všechny tři části nebyly nalezeny najednou, ale v krátkém časovém sledu. Je také nejisté, kdy se objevilo označení *Digestum vetus*, *Infortiatum* a *Digestum novum*: zda před nálezem všech tří částí (*ante quem*), anebo až po jejich objevení (*post quem*) – zdá se být skutečně nelogické, aby dostala jméno první část, když se ještě nevědělo o dalších dvou.

Mezi *Florentinou* a vulgátními rukopisy existovaly určité rozdíly. Pokud bylo některé místo v Digestech napsáno řecky, obsahovala *Florentina* řecké formulace, avšak ve

vulgárním textu byla tato místa buď jednoduše vynechána, anebo je někdo (například glosátor Burgundius) přeložil do latiny. Glosátoři žijící v latinském středověku se očitě řídili zásadou *Graeca sunt, non leguntur* („řecké se nečte“).

Irnerius a glosátoři jako první, kteří studovali justiniánská Digesta, položili základy pro pokročilé právnické vzdělání následujících generací. Po Bologni (1088) byly v době působení glosátorské školy založeny další univerzity (Modena, Padova, Arezzo, Regio Emilia, Piacenza, Vercelli, Vicenza), což se blahodárně odrazilo v dalším zkoumání Digest.

Glosátory vystřídali komentátoři, kteří působili v severní Itálii především ve 14. a v první polovině 15. století. Vytvářeli obecně platné právní zásady odvozené z textů Digest a pomocí odvážné analogie hledali skrze obsírné komentáře (odtud také označení komentátorské školy) nové právní myšlenky, odvozené z pramenů římského práva. Tato právní věda (*mos italicus*) významně ovlivnila další evropský právní vývoj. V této škole vynikli zejména dva právníci, kteří dosáhli evropského věhlasu: Bartolus de Saxoferrato a jeho žák Baldus de Ubaldis. Oba psali komentáře k Digestům a zasloužili se o přizpůsobení římského práva praktickým potřebám. Digesta pro ně nebyla *scripta manent* („napsané zůstává“) a dosáhli toho, že v jejich době přicházely do Itálie zástupy studentů ze západní a střední Evropy, aby zde studovali novou nauku římského práva.

Nové univerzity vznikaly také v době komentátorů, neboť převážná část jejich činnosti byla založena na univerzitní výuce. Jejich přínos spočíval v tom, že se více než glosátoři zaměřili na právní praxi. K Digestům a dalším pramenům římského práva se navíc přiřadila také městská práva italských měst (tzv. statuta), lombardské a kanonické právo. Od převážně scholastické metody přešli komentátoři k vytváření obecných právních pojmů a tím za použití Digest položili základ obecného práva (*ius commune*). Římské právo bylo aplikováno tehdy, když domácí právo (*ius proprium*) buď nebylo možné použít, nebo když příslušná právní úprava chyběla.

Propojení s výukou, v jejímž rámci nebylo možné představit celý systém, vedlo k tomu, že některé komentáře byly mezerovité: byly vynechávány fragmenty, tituly i celé knihy Digest. To vše vedlo k dominanci *Digestum vetus*. Digesta byla i nadále zpracovávána podle Vulgáty a řecky psaná místa byla překládána. Také komentátoři si byli vědomi hodnoty pisánského rukopisu, což dokládá i Bartolova cesta do Pisy kvůli ověření pravosti jednoho místa z Digest (D. 20, 5, 7, 2). Získat povolení k nahlédnutí do rukopisu ale nebylo snadné a totéž platilo po roce 1406 také pro *Florentinu*. Bylo již řečeno, že se zájem komentátorů koncentroval na první díl Vulgáty, avšak přední představitelé této školy (Bartolus, Baldus de Ubaldis, Alexander Tartagnus, Paul de Castro, Jason de Mayno a další) komentovali také *Infortiatum a Digestum novum*.

5. Přibližně mezi koncem 15. století a koncem 16. století se v západní Evropě objevuje nový směr, označovaný obecně jako právní humanismus. Přinesl odklon od italského způsobu vědecké práce (*mos italicus*), do té doby převažujícího, a do popředí se dostal

způsob francouzský (*mos gallicus*). Humanistům již nešlo o platnost starého práva, ale spíše o zjištění pravosti římskoprávních textů, především justiniánských Digest a Kodexu. Orientovali se na jejich kritické hodnocení a na očištění klasického práva od pozdějších zásahů – interpolací.

Za zakladatele právního humanismu jsou považováni tři právníci: Francouz Guillaume Budé (Budaeus), Ital Andrea Alciato (Alciatus) a Němec Ulrich Zasius. První z nich napsal kritické *Adnotationes in Pandecta* (Poznámky k Pandektům 1508, 1527). O druhém je známo, že se snažil o textovou kritiku a přesnou rekonstrukci Digest a v *Disputationes* k tomuto zákoníku se pokusil původně řecké texty přeložit zpět z latiny do řečtiny.

Právní humanismus i jeho vědecký přínos pokračoval v dílech tehdejších vynikajících autorit, jako byl François Duaren, François Connan, Hugo Doneau, François Baudouin, první kritik interpolačního bádání Antoine Faure (Faber), ale především „the greatest humanist textual critic“ (P. Stein) Jacques Cujas (Cujasus, lat. Cuiacius).

Cuiacius spojil svůj plodný život s prameny římského práva, a jak jinak, také s Digesty. Nepovažoval přitom žádný z rukopisů Digest, na rozdíl od některých právních humanistů (i Theodora Mommsena), za rozhodující, dokonce ani *Florentinu*. Zvláště je třeba vyzdvihnout jeho *Paratitla in libros quinquaginta Digestorum* (Lugduni 1570, Francofurti 1615). V tomto díle uvedl, že *ordo digestorum* se skládá ze žalob a z nástrojů právní pomoci. Pokusil se zdůvodnit spojitost titulů Digest s tehdy běžně přijímanými i vlastními názory a podařilo se mu obhájit justiniánské řazení titulů. Epochální význam tohoto spisu spočíval především v tom, že se později stal podstatnou částí všech glosovaných vydání Digest. Důležitost tohoto díla potvrzuje také jeho reprint pod názvem *Paratitla in libros quinquaginta Digestorum, seu Pandectarum Imperatoris Iustiniani* (Frankfurt am Main, Vico Verlag, 2008, 335s.), vydaný na polopergamenu.

Když Johannes Guttenberg vynalezl patrně roku 1445 knihtisk, uvedl do chodu přívalem intelektuálního opojení, které našťastí přitahuje nevidanou pozornost dodnes. Jako první byla vytištěna Bible, ale ani Digesta na sebe nenechala dlouho čekat. Mezi inkunábulemi nacházíme například *Digestum vetus* z roku 1476. Jednalo se o knižní vydání rukopisu Vulgáty pod názvem *Digestum vetus. Digesti veteris libri XXIV cum glossis* (Perusia). Předlohou pro tento tisk byl rukopis univerzity v Pise, s nímž patrně pracovali Bartolus de Saxoferrato i Baldus de Ubaldis. Na tomto místě je třeba zmínit, že před vynálezem knihtisku potřebovali profesionální písaři na opsání celého textu *Digestum vetus* jeden až dva roky. Tento zdlouhavý vydavatelský proces tak byl navždy ukončen. Mezi prvotisky nacházíme nejen *Digestum vetus*, ale také *Infortiatum* a *Digestum novum* (*Infortiatum. Cum glossa ordinaria Accursii Florentini – Venetiis*, 1485; *Digesta Justiniani. Digestum novum – Lugduni*, 1498/1500).

Z tohoto pohledu je za vynikajícího editora považován Němec Gregor Holoander (Meltzer, 1501–1531), který připravil kritické vydání více pramenů římského práva. Pod názvem *Digestorum seu Pandectarum libri quinquaginta editi Noremburgae Gregorium Holoandrum,*

munificentia ac liberalitate ampliss. ordinis ibidem (Norembergae, 1529) vydal justiniánská Digesta, známá také jako *littera Norica*.

Na tomto místě je nezbytné alespoň stručně přiblížit okolnosti týkající se této edice. Rukopis *Florentiny* byl v 16. století stále ještě nepřístupný. Angelo Poliziano (1454–1494) sice *Florentinu* výjimečně spatřil a zkoumal její text, avšak nahlédnout do jeho poznámek bylo rovněž nemožné. Netrpělivost, spolu s nejistotou, kdy konečně bude možné získat spolehlivou znalost textu *Florentiny*, rostla rok od roku. Vtom přišel Holoander se záměrem vydat Digesta knižně. Realizaci tohoto projektu podpořilo město Norimberk, které mu udělilo nejen vědecké stipendium, ale také finanční příspěvek na úhrady nákladů spojených s vydáním knihy. Větší část písemností si koncem roku 1527, nebo začátkem následujícího, přinesl Holoander domů z první cesty do Itálie. V dubnu 1529 byla Digesta vydána v norimberském nakladatelství Petrius (?), což bylo pro evropské právníky počinem prvořadě důležitosti. Jednalo se o text bez Accursiových glos a vydání obsahovalo všechna řecká místa v originálním starořeckém znění (*greca Modestiana*). Zvláštností této knihy bylo, že autor pečlivě a se znalostí věci přepracoval Vulgátu. Také je možné říci, že se Holoander pokusil o zjednodušené a moderní znění textu. Některé jeho změny, například *ante* na *antea*, *etiamsi* na *etsi*, *eandem* na *eam*, byly *frivola ac illiberalis captatio variandi* (H. Brenkman). Navzdory pozdější kritice (A. Agustin, T. Mommsen) zůstává Holoander tvůrcem vlastního a dobře čitelného textu, stojícího někde vedle Vulgáty, anebo spíše mezi ní a pozdější Taurellianou (H. E. Troje).

Ediční Holoanderova aktivita však nevyřešila otázku původního rukopisu *Florentiny*, a ani jeho předchůdci nenašli uspokojivé východisko. Splnění tohoto úkolu na sebe vzali dva Italové, Lelio Torellii a jeho syn Francesco. Lelio Torelli měl výborné editorské schopnosti. Filologické vzdělání získal ve Ferraře, doktorát práv v roce 1511 na univerzitě v Perugii. Postupně zastával významné úřednické funkce, až ho nakonec Cosimo I. Medici jmenoval svým tajemníkem. Kromě úřednických povinností se intenzivně zabýval myšlenkou připravit edici *Florentiny*. Za jeho života se ještě rukopis „F“ nacházel v Palazzo Vecchio, jak se říká, Torellimu přímo „pod nosem“. Deset let mohl Torelli používat tento rukopis doma (H. E. Troje, *Greca leguntur*), což byla relativně dlouhá doba, postačující k důkladnému prozkoumání a opravení textu. Po deseti letech, za pomoci syna, vydal L. Torelli v roce 1553 *Codex Florentinus* u florentského vydavatele Lorenza Torrentiniho pod názvem *Digestorum seu Pandectarum libri quinquaginta ex Florentinis Pandectis repraesentatus [...] in officina Laurentii Torrentini Ducalis Typographi* (Florentinae, 1553). Reprint této edice vyšel v roce 2006 (Frankfurt am Main, Vico Verlag, Titelblat, XXXV + 1666 s., 2 díly).

Oba dva Torelliové vydali text podle předlohy co možná nejpřesněji, a v důsledku toho by byly převzaty i chyby rukopisu. Tento přístup však důsledně nedodrželi a jednoznačné chyby opravili, vyplnili mezery v textu a zavedli také nové číslování paragrafů.

Právní humanismus dosáhl v díle Torelliů svého prvního vrcholu. Vydání *Florentiny* je považováno za skvělý počín, i když hned poté se samozřejmě objevila jeho kritika. I nadále probíhaly diskuse o vztahu *Vulgáty* a *Florentiny*. A přestože byla uspokojena dychtivost po *Florentině*, přetrvávala touha po skutečně autentickém justiniánském textu.

U zrodu nové epochy v dějinách *Digest* stál ve druhé polovině 16. století další velikán právního humanismu – Francouz Denis Godefroy (Dionysius Gothofredus, 1549–1622), otec. Pro edici *Digest* poprvé použil přílehlavé označení *Corpus iuris civilis* a pod tímto názvem publikoval všechny části justiniánské kodifikace. Do prvního svazku spojil *Institutiones* a *Digesta* a stejným způsobem se postupuje dodnes. Vycházel z *littera Norica* a z *littera Taureliana*, přičemž v duchu humanistické tradice vytvořil kompromisní text. Gothofredově edici, označované také jako *littera Gothofrediana*, se dostalo takové autority a vážnosti, že se v kontinentální Evropě používala téměř dvě stě let. První vydání vyšlo v Lyonu roku 1583 a další následovala v rychlém sledu (1588, 1590, 1602, 1604, 1606, 1607, 1612, 1624, 1625, 1627).

Užívání Gothofredovy edice prakticky skončilo ve druhé polovině 18. století, když byla *Digesta* roku 1776 vydána v Göttingen pod vedením G. Ch. Gebauera a G. A. Spangenbergera. Osud této edice *Digest* je však složitý a má v sobě více než nešťastné prvky. Jsme nuceni vrátit se do 17. století, tedy do doby „moderního užívání *Pandekt*“ (*usus modernus Pandectarum*) s přesahem do doby přirozeného práva. V roce 1681 se v Rotterdamu narodil Henrik Brenkman. Studoval v Leidenu a na doktora práv promoval v roce 1705. Věnoval se textové kritice *Digest* a měl v úmyslu vydat jejich moderní edici. V letech 1709–1713 proto podnikl studijní cestu do Itálie (jaká to paralela s Holanderem), a to především proto, aby prozkoumal *Florentinu*. Po návratu do Holandska vydal knihu *Historia Pandectarum* (1722), věnovanou rukopisu *Florentiny*, z větší části použitelnou i dnes. V případě edice textu *Digest* pokračoval i poté, svou práci však nedokončil – v roce 1736 údajně spáchal sebevraždu. Svůj písemný materiál odkázal staršímu holandskému kolegovi, slavnému Korneliovi van Bynkenshoekovi, po jehož smrti (roku 1743) tyto písemnosti koupil Georg Christian Gebauer, který byl tehdy profesorem v Lipsku (od roku 1755 působil v Göttingen). Gebauer chtěl vydat novou kritickou edici *Digest* na základě Brenkmanových podkladů. Za dvacet let byl s prací hotov, ale když byl rukopis v tisku, Gebauer zemřel. Edici proto dokončil göttingenský profesor Georg August Spangerberg. Ten na edici pracoval další tři roky a jeho tvůrčí podíl nelze podcenit. Tato edice vyšla jako poslední velké vydání před Mommsenem s názvem *Corpus iuris civilis Codicibus veteribus manuscriptis et optimis quibusque editionibus collatis, recensuit Georgius Christianus Gebauer et post eius obitum editionem Georgius Augustus Spangerberg, apud Ioannem Christianum Dietrich* (Göttingae, 1776). O Brenkmanovi zde tedy není ani zmínka.

Pokud sledujeme *curriculum vitae* tří účastníků, tedy Brenkmana, Gebauera a Spangenbergera, dospějeme přímo k detektivnímu závěru: předčasná Brenkmanova smrt (55 let),

Gebauer zemřel ve věku 86 roků (není divu, že práci nedokončil) a Spangenberg dosáhl v době publikace 38 let (zemřel jako 68letý).

7. Theodor Mommsen (30. 11. 1817 Garding – 1. 11. 1903 Berlín), „král věd o starověku“, je posledním velkým editorem justiniánských Digest, o němž budeme hovořit. Dožil se bez jednoho měsíce 86 let a v manželství zplodil 16 dětí.

Mommsen začal s prací na Digestech v roce 1865 a jeho editorská spolupráce s mnoha specialisty trvala pět let. V roce 1866 publikoval první *fasciculus*, k němuž napsal dlouhé *praefatio*. V roce 1868 byl hotov první svazek, jemuž předcházela menší předmluva. Roku 1870 dokončil druhý svazek a také k němu bylo připojeno *praefatio*, tentokrát dlouhé (66 stran). Celá edice vyšla v berlínském vydavatelství Weidmann, které v té době patřilo jeho tchánovi Karlu Augustu Reimerovi. Název celé edice zněl *Digesta Iustiniani Augusti. Recognovit adsumpto in operis societatem Paulo Kruegero, Th. Mommsen, Volumen I-II*. Berolini: apud Weidmannos (1868–1870); označována je jako tzv. *editio maior*.

Z názvu vyplývá, že Mommsen na značně rozsáhlém díle nepracoval sám. Na jeho přání s ním začal jako 24letý docent na Digestech spolupracovat Paul Krüger (20. 3. 1840 – 11. 5. 1926 Bonn). Dostal se sice do stínu velkého mistra a občas také trpěl, ale za svou vědeckou práci v oblasti pramenů římského práva se mu dostalo vysokého uznání. V roce 1908 vydal Krüger *Corpus iuris civilis I (editio stereotypa)*, který se označuje jako *editio minor*. Od *editio maior* se liší pouze menším kritickým aparátem, text obou vydání je stejný. *Editio minor* obsahuje dva sloupce na každé straně knihy, je hustě řádkováno, písmo má velikost 10 a jde o kvartový formát. V případě pochybností je pak třeba sáhnout po velké edici.

Tři Mommsenovy předmluvy představily program, průběh, obsah i metodu jeho vydavatelské práce. Již pouhý letmý pohled na tyto předmluvy, především na rozsáhlou třetí, vzbuzuje obdiv a respekt. Mommsen se musel rozhodnout, který z množství rukopisů a pozdějších tisků má vzít za základ své edice. Nespolehl se na předchozí knižní vydání a pokusil se určit archetyp. Rukopisy rozdělil do první a druhé kategorie, přičemž *Florentina* byla určena za rukopis první kategorie. *Florentinu* podrobil pečlivému zkoumání, zhodnotil její ortografii (pravopis) a konjektury (doplnění porušeného textu). Rozhodl se pro *Florentinu*, tvrdě, že žádný vulgátní rukopis nepochází z doby před 11. stoletím. Ujišťoval, že mateřský rukopis Vulgáty byl opsán z *Florentiny* a na některých místech byl doplněn a vylepšen na základě nějakého jiného prvotního rukopisu (*Codex Secundus*).

Mommsen editoval exkluzivní text. Nesporně tím „kodifikoval“ římské právo – Digesta tak „legalizoval“ pro následující pedagogickou i vědeckou práci. Jeho vydání bylo 22x reprintováno a je podkladem pro překlady do národních jazyků. „Mommsenova hvězda svítí i dnes nad německou a evropskou duchovní vědou. Podnítl a podněcuje historiky, klasické filology a právníky celé Evropy, aby pokračovali v jeho hledání a výzkumech, myšlení i psaní“ (F. Sturm).

Po Mommsenovi pořídili v první polovině 20. století nové vydání Digest ještě italští romanisté. P. Bonfante, C. Fadda, C. Ferrini, S. Rioccobono a V. Scialoja na základě Mommsenovy velké edice vydali text Digest pod názvem *Digesta Iustiniani Augusti. Volumen I-II* (Milano, 1908–1931). Daleko více než Mommsen však přihlédli také k Basilikám (řecké zpracování justiniánské kodifikace). Současná kritická věda se i přes zdrženlivý Mommsenův postoj soustřeďuje především na Vulgátu, neboť v jejím čtení nachází více možností výkladu textu.

Vykonali jsme s Digesty dlouhou cestu a na jejím konci můžeme říci, že jsou svědkem krásy a umu právní vědy. Potvrzují, že právní věda je starobylou budovou a nese stopy dávných věků. Poskytují nevyčerpatelnou sílu svým nepřekonatelným významem, jsou skvělým čtením, a pokud by nebyly vytvořeny, ubíral by se právní vývoj v Evropě jinými cestami, a proto lze také říci, že dějiny Evropy mají svou historii právě v nich.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE

- Blaho, P.: *Rímske právo a súčasná Európa. Acta Universitatis Tyrnaviensis I.* Trnava 2003, s. 138–161.
- Blaho, P.: *Nová Európa a staré rímske právo.* In: P. Blaho – J. Švidroň (edd.): *Kodifikácia, europeizácia a harmonizácia súkromného práva.* Bratislava 2005, s. 57–81.
- Blaho, P.: *Európa vivit lege Romana alebo dve úvahy o rímskom práve.* In: P. Blaho – A. Švecová (edd.): *Právo v európskej perspektíve I.* Trnava 2011, s. 78–92.
- Bretone, M.: *Storia del diritto romano.* 8. vyd. Roma – Bari 2001.
- Kleinheyer, G. – Schröder, J. (edd.): *Deutsche und Europäische Juristen aus neun Jahrhunderten.* 5. vyd. Heidelberg 2008.
- Koschaker, P.: *Europa und das römischen Recht.* München – Berlin 1947.
- Lange, H.: *Römisches Recht im Mittelalter I: Die Glossatoren.* München 1997.
- Lange, H. – Kriechbaum, M.: *Römisches Recht im Mittelalter II: Die Kommentatoren.* München 2007.
- Schlosser, H.: *Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte.* 9. vyd. Heidelberg 2001.
- Seltenreich, R.: *Právní humanismus jako výraz evropského právního vývoje.* Praha 1996.
- Stein, P.: *Roman Law in European History.* Cambridge 2007.
- Sturm, F.: *Theodor Mommsen. Gedanken zu Leben und Werk des grossen deutschen Rechtshistorike.* Karlsruhe 2006.
- Urfus, V.: *Historické základy novodobého práva súkromného.* Praha 1994.

ZKRATKY

a. (anno) rok

ABGB Všeobecný občanský zákoník z roku 1811

ad ed. (Ad edictum) „K ediktu“, název komentářů k praetorskému ediktu

ad leg. iul. et pap. (Ad legem Iuliam et Papiam) „K Iuliovu a Papiovu zákonu“, název komentáře k Augustovým manželským zákonům (lex Iulia de maritandis ordinibus a lex Papia Poppaea nuptialis)

ad plaut. (Ad Plautium) „K Plautiovi“, název komentářů k dílu právníka Plautia

ad sab. (Ad Sabinum) „K Sabinovi“, název komentářů k dílu Massuria Sabina

ad sc tert. (Ad SC Tertullianum) „K tertuliánskému usnesení senátu“, název komentáře k usnesení senátu věnovaného dědickému právu

C. (Codex Iustinianus) část kodifikace císaře Iustiniana (Corpus iuris civilis) z r. 529 n. l., obsahující císařské konstituce od císaře Hadriana do Iustiniana. Číslo označují knihu, titul a konstituci a případně také její začátek (pr.) nebo následující paragraf

Cic. (Cicero) Marcus Tullius Cicero (106–44 př. n. l.), vynikající soudní řečník a eklektický filozof

Coll. (Collatio legum Mosaicarum et Romanarum) sbírka vybraných norem židovského a římského práva z let 390–438 n. l.

CTh. (Codex Theodosianus) kodifikace římského práva z r. 438 n. l., zpracována byla komisí zřízenou na příkaz císaře Theodosia II., obsahuje císařské konstituce počínaje dobou císaře Konstantina Velikého

D. (Digesta seu Pandectae) nejvýznamnější část kodifikace císaře Iustiniana (Corpus iuris civilis) z r. 529 n. l., obsahující vybrané fragmenty ze spisů římských právníků klasického období. Číslo označují knihu, titul, fragment a případně také jeho začátek (pr.) nebo následující paragraf

de leg. (De legibus) Ciceronův spis „O zákonech“

de off. (De officiis) Ciceronův spis „O povinnostech“

dig. (Digesta) název právnických děl různého zaměření

disput. (Disputationes) „Rozpravy“, název právnických spisů

Edictum perpetuum „věčný edikt“, kodifikace honorárního práva, jejíž závěrečnou redakci svěřil císař Hadrianus právníkovi Salviu Iulianovi okolo r. 130 n. l.

ench. (Enchyridium) „Příručka“, dílo Sex. Pomponia, zachycující vývoj římské právní vědy

ex cass. (Ex Cassio) „Z Cassia“, název komentáře k dílu C. Cassia Longina

excusat. (Excusationum) „Výjimky“, název právnických spisů

fideicom. (Fideicommissarum) „Neformální odkazy“, název právnických spisů

Gai (Gai Institutiones) příručka římského práva ve čtyřech knihách ze druhé poloviny 2. století n. l.

Gell. NA (Gellius) Aulus Gellius, který žil v první polovině 2. století n. l., je autorem sbírky komentovaných výpisků z děl různých starověkých autorů nazvané „Noctes Atticae“ (Attické noci)

Inst. (Institutiones seu Elementa) učebnice římského práva čerpající zejména z Gaiových Institutiones, část kodifikace císaře Iustiniana (Corpus iuris civilis) z r. 529 n. l.

II. (Ilias) epos řeckého básníka Homéra

inst. (Institutiones) název právnických děl, které byly zpravidla učebnicemi

lex XII tab. zákon dvanácti desek; soupis římského obyčejového práva z let 450–449 př. n. l.

lib. (liber) kniha

lib. sing. (liber singularis) jediná kniha, označení právnických spisů, které měly pouze jednu knihu

memb. (Membranae) „Svitky“, název právnických spisů

Plin. NH (Plinius, Naturalis historia) Přírodověda, encyklopedie C. Caecilia Plinia Secunda

pr. (principium) začátek, označení úvodní část větších fragmentů v justiniánských zákonících

PS (Pauli Sententiae) sbírka důležitých právních principů, vytvořená pravděpodobně koncem 3. století n. l.

quaest. (Quaestiones) „Otázky“, název právnických spisů

reg. (Regulae) „Pravidla“, název právnických spisů

rer. cott. (Rerum cottidianum sive Aurea) „Každodenní věci aneb Zlatá kniha“, sbírka právních principů a institutů o sedmi knihách, která je připisována Gaiovi

resp. (Responsa) „Odpovědi“, název právnických spisů

SC (senatus consultum) usnesení senátu

sent. (Sententiae) „Výroky“, název právnických spisů

Verg. Aen. (Vergilius, Aeneis) epos římského básníka P. Vergilia Marona

INDEX TITULORUM

LIBER PRIMUS

I DE IUSTITIA ET IURE

II DE ORIGINE IURIS ET OMNIUM MAGISTRATUUM ET SUCCESSIONE PRUDENTIUM

III DE LEGIBUS SENATUSQUE CONSULTIS ET LONGA CONSUETUDINE

IV DE CONSTITUTIONIBUS PRINCIPUM

V DE STATU HOMINUM

VI DE HIS QUI SUI VEL ALIENI IURIS SUNT

VII DE ADOPTIONIBUS ET EMANCIPATIONIBUS ET ALIIS MODIS QUIBUS POTESTAS SOL-
VITUR

VIII DE DIVISIONE RERUM ET QUALITATE

IX DE SENATORIBUS

X DE OFFICIO CONSULIS

XI DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO

XII DE OFFICIO PRAEFECTI URBI

XIII DE OFFICIO QUAESTORIS

XIV DE OFFICIO PRAETORUM

XV DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILUM

XVI DE OFFICIO PROCONSULIS ET LEGATI

XVII DE OFFICIO PRAEFECTI AUGUSTALIS

XVIII DE OFFICIO PRAESIDIS

XIX DE OFFICIO PROCURATORIS CAESARIS VEL RATIONALIS

XX DE OFFICIO IURIDICI

XXI DE OFFICIO EIUS, CUI MANDATA EST IURISDICTIONE

XXII DE OFFICIO ADSESSORUM

LIBER SECUNDUS

I DE IURISDICTIONE

II QUOD QUISQUE IURIS IN ALTERUM STATUERIT UT IPSE EODEM IURE UTATUR

III SI QUIS IUS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT

IV DE IN IUS VOCANDO

V SI QUIS IN IUS VOCATUS NON IERIT SIVE QUIS EUM VOCAVERIT, QUEM EX EDICTO NON
DEBUERIT

VI IN IUS VOCATI UT EANT AUT SATIS VEL CAUTUM DENT

VII NE QUIS EUM QUI IN IUS VOCABITUR VI EXIMAT

VIII QUI SATISDARE COGANTUR VEL IURATO PROMITTANT VEL SVAE PROMISSIONI COM-
MITTANTUR

IX SI EX NOXALI CAUSA AGATUR, QUEMADMODUM CAVEATUR

PŘEHLED TITULŮ

PRVNÍ KNIHA

1. O spravedlnosti a právu
2. O původu práva, veškerých úřadů a posloupnosti právních znalců
3. O zákonech, usneseníh senátu a dlouhotrvajícím obyčeji
4. O císařských nařízeních
5. O právním postavení lidí
6. O těch, kteří jsou svého práva anebo jsou podřízeni moci druhého
7. O adopcích a emancipacích a dalších způsobech, kterými je rušena otcovská moc
8. O rozdělení věcí a jejich vlastnostech
9. O senátorech
10. O úřadu konsula
11. O úřadu praefekta praetorio
12. O úřadu městského praefekta
13. O úřadu quaestora
14. O úřadu praetorů
15. O úřadu praefekta vigilů
16. O úřadu prokonsula a legáta
17. O úřadu praefekta Augustalis
18. O úřadu správce provincie
19. O úřadu císařského prokurátora neboli účetního
20. O úřadu iuridika
21. O úřadu toho, jemuž byla svěřena soudní pravomoc
22. O úřadu přísedících

DRUHÁ KNIHA

1. O soudní pravomoci
2. Že pro každého platí totéž právo, které je užíváno pro jiného
3. Jestliže se někdo nepodřizuje vynesnému rozsudku
4. O předvolání na soud
5. Jestliže se předvolaný nedostaví k soudu, nebo když někdo předvolává toho, kdo se podle ediktu nemusí dostavit
6. Ať se předvolání k soudu dostaví, anebo to slíbí anebo poskytnou záruku
7. Ať nikdo násilím nezadržuje toho, kdo bude předvolán na soud
8. Ti, kdož jsou nuceni poskytnout ručitele nebo slib, nebo je jim prominuto dát slib
9. Jakým způsobem je třeba poskytnout záruku, pokud je podána noxální žaloba

- X DE EO PER QUEM FACTUM ERIT QUOMINUS QUIS IN IUDICIO SISTAT
- XI SI QUIS CAUTIONIBUS IN IUDICIO SISTENDI CAUSA FACTIS NON OBTEMPERABIT
- XII DE FERIIS ET DILATIONIBUS ET DIVERSIS TEMPORIBUS
- XIII DE EDENDO
- XIV DE PACTIS
- XV DE TRANSACTIONIBUS

LIBER TERTIUS

- I DE POSTULANDO
- II DE HIS QUI NOTANTUR INFAMIA
- III DE PROCURATORIBUS ET DEFENSORIBUS
- IV QUOD CUIUSCUMQUE UNIVERSITATIS NOMINE VEL CONTRA EAM AGATUR
- V DE NEGOTIIS GESTIS
- VI DE CALUMNIATORIBUS

LIBER QUARTUS

- I DE IN INTEGRUM RESTITUTIONIBUS
- II QUOD METUS CAUSA GESTUM ERIT
- III DE DOLO MALO
- IV DE MINORIBUS VIGINTI QUINQUE ANNIS
- V DE CAPITE MINUTIS
- VI EX QUIBUS CAUSIS MAIORES VIGINTI QUINQUE ANNIS IN INTEGRUM RESTITUUNTUR
- VII DE ALIENATIONE IUDICII MUTANDI CAUSA FACTA
- VIII DE RECEPTIS: QUI ARBITRIUM RECEPERINT UT SENTENTIAM DICANT
- IX NAUTAE CAUPONES STABULARII UT RECEPTA RESTITUANT

LIBER QUINTUS

- I DE IUDICIIS: UBI QUISQUE AGERE VEL CONVENIRI DEBEAT
- II DE INOFFICIOSO TESTAMENTO
- III DE HEREDITATIS PETITIONE
- IV SI PARS HEREDITATIS PETATUR
- V DE POSSESSORIA HEREDITATIS PETITIONE
- VI DE FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIONE

LIBER SEXTUS

- I DE REI VINDICATIONE
- II DE PUBLICIANA IN REM ACTIONE
- III SI AGER VECTIGALIS ID EST EMPHYTEUTICARIUS, PETATUR

10. O tom, kvůli němuž se někdo nemůže nedostavit na soud
11. Jestliže někdo nesplní slib dostavit se k soudu
12. O svátcích, odročeních a různých lhůtách
13. O podání žaloby
14. O dohodách
15. O smírech

TŘETÍ KNIHA

1. O domáhání se nároku
2. O těch, kteří jsou postiženi bezectností
3. O procesních zástupcích a obhájcích
4. Pokud se žaluje jménem nějaké právnické osoby, nebo proti ní
5. O nepřikázaném jednání
6. O neoprávněně žalujících

ČTVRTÁ KNIHA

1. O navrácení do předchozího stavu
2. O tom, co bylo učiněno ve strachu
3. O podvodu
4. O mladších dvaceti pěti let
5. O těch, kterým se zhoršilo právní postavení
6. Z jakých důvodů jsou osoby starší dvaceti pěti let navraceny do předchozího stavu
7. O zcizení při změně soudu¹⁶
8. O přijetí povinností rozhodce: aby ti, kteří přijali,¹⁷ vynesli rozsudek
9. Zda vlastník lodě, hostinský a vlastník stájí vrátí přijaté věci

PÁTÁ KNIHA

1. O soudních řízeních: kde je nutnost žalovat nebo být žalován
2. O nespravedlivé závěti
3. O dědické žalobě
4. Pokud se žaluje na část pozůstalosti
5. O dědické žalobě držitele
6. O dědické žalobě fideikomisáře

ŠESTÁ KNIHA

1. O žalobě na vydání věci
2. O publiciánské věcné žalobě
3. Pokud je žalováno na vektigální neboli emfiteutický pozemek

¹⁶ Podmínek, za nichž se koná soudní řízení.

¹⁷ Úřad rozhodce.

LIBER SEPTIMUS

I DE USU FRUCTU ET QUEMADMODUM QUIS UTATUR FRUATUR

II DE USU FRUCTU ADCRESCENDO

III QUANDO DIES USUS FRUCTUS LEGATI CEDAT

IV QUIBUS MODIS USUS FRUCTUS VEL USUS AMITTITUR

V DE USU FRUCTU EARUM RERUM, QVAE USU CONSUMUNTUR VEL MINUUNTUR

VI SI USUS FRUCTUS PETETUR VEL AD ALIUM PERTINERE NEGETUR

VII DE OPERIS SERVORUM

VIII DE USU ET HABITATIONE

IX USUFRUCTUARIUS QUEMADMODUM CAVEAT

LIBER OCTAVUS

I DE SERVITUTIBUS

II DE SERVITUTIBUS PRAEDIORUM URBANORUM

III DE SERVITUTIBUS PRAEDIORUM RUSTICORUM

IV COMMUNIA PRAEDIORUM TAM URBANORUM QUAM RUSTICORUM

V SI SERVITUTIS VINDICETUR VEL AD ALIUM PERTINERE NEGETUR

VI QUEMADMODUM SERVITUTES AMITTUNTUR

LIBER NONUS

I SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICATUR

II AD LEGEM AQUILIAM

III DE HIS, QUI EFFUDERINT VEL DEIECERINT

IV DE NOXALIBUS ACTIONIBUS

LIBER DECIMUS

I FINIUM REGUNDORUM

II FAMILIAE ERCISCUNDAE

III COMMUNI DIVIDUNDO

IV AD EXHIBENDUM

LIBER UNDECIMUS

I DE INTERROGATIONIBUS IN IURE FACIENDIS ET INTERROGATORIIS ACTIONIBUS

II DE QUIBUS REBUS AD EUNDEM IUDICEM EATUR

III DE SERVO CORRUPTO

IV DE FUGITIVIS

SEDMÁ KNIHA

1. O požívacím právu a jakým způsobem je možné ho vykonávat a brát plody
2. O přirůstání požívacího práva
3. Kdy se nabývá požívací právo odkazem
4. Jakými způsoby zaniká požívací a užívací právo
5. O požívacím právu k věcem, které jsou spotřebitelné, nebo se užíváním zhoršují
6. Když je požívací právo náležící jinému soudně vymáháno, anebo je zamítnuto
7. O pracích otroků
8. O právu užívacím a právu bydlení
9. Jakým způsobem musí poživatel poskytnout záruku

OSMÁ KNIHA

1. O služebnostech
2. O pozemkových městských služebnostech
3. O pozemkových venkovských služebnostech
4. Obecná pravidla týkající se městských a venkovských pozemkových služebností
5. Když je služebnost náležící jinému soudně vymáhána, anebo zamítnuta
6. Jakým způsobem zanikají služebnosti

DEVÁTÁ KNIHA

1. Jestliže mělo způsobit škodu čtyřnohé zvíře
2. K Aquiliovu zákonu
3. O těch, kteří vylili nebo vyhodili
4. O noxálních žalobách

DESÁTÁ KNIHA

1. Mezní žaloba
2. Žaloba na rozdělení pozůstalosti
3. Žaloba na rozdělení spoluvlastnictví
4. Žaloba na předložení věci

JEDENÁCTÁ KNIHA

1. O dotazování,¹⁸ která je třeba provést před soudem, a o žalobách založených na dotazování
2. S jakými záležitostmi se předstupuje před téhož soudce
3. O zkaženém otrokovi
4. O uprchlých otrocích

¹⁸ Formálních.

V DE ALEATORIBUS

VI SI MENSOR FALSUM MODUM DIXERIT

VII DE RELIGIOSIS ET SUMPTIBUS FUNERUM ET UT FUNUS DUCERE LICEAT

VIII DE MORTUO INFERENDO ET SEPULCHRO AEDIFICANDO

LIBER DUODECIMUS

I DE REBUS CREDITIS SI CERTUM PETETUR ET DE CONDICTIONE

II DE IUREIURANDO SIVE VOLUNTARIO SIVE NECESSARIO SIVE IUDICIALI

III DE IN LITEM IURANDO

IV DE CONDICTIONE CAUSA DATA CAUSA NON SECUTA

V DE CONDICTIONE OB TURPEM VEL INIUSTAM CAUSAM

VI DE CONDICTIONE INDEBITI

VII DE CONDICTIONE SINE CAUSA

LIBER TERTIUS DECIMUS

I DE CONDICTIONE FURTIVA

II DE CONDICTIONE EX LEGE

III DE CONDICTIONE TRITICARIA

IV DE EO QUOD CERTO LOCO DARI OPORTET

V DE PECUNIA CONSTITUTA

VI COMMODATI VEL CONTRA

VII DE PIGNERATICIA ACTIONE VEL CONTRA

LIBER QUARTUS DECIMUS

I DE EXERCITORIA ACTIONE

II DE LEGE RHODIA DE IACTU

III DE INSTITORIA ACTIONE

IV DE TRIBUTORIA ACTIONE

V QUOD CUM EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIUM GESTUM ESSE DICETUR

VI DE SENATUS CONSULTO MACEDONIANO

LIBER QUINTUS DECIMUS

I DE PECULIO

II QUANDO DE PECULIO ACTIO ANNALIS EST

III DE IN REM VERSO

IV QUOD IUSSU

5. O hazardních hráčích
6. Jestliže zeměměřič udá nesprávnou výměru
7. O zasvěcených místech, o pohřebních nákladech a kdy je možné pohřbívat
8. O pochování mrtvoly a stavění náhrobku

DVANÁCTÁ KNIHA

1. O svěřených věcech, pokud se požaduje určitá věc, a o kondicích
2. O přísaze, buď dobrovolné, nebo nutné nebo soudní
3. O přísaze o sporu¹⁹
4. O žalobě na vrácení plnění z důvodu, který odpadl
5. O žalobě z bezdůvodného obohacení z nemravného nebo protiprávního důvodu
6. O žalobě z nedluhu
7. O žalobě z bezdůvodného obohacení

TŘINÁCTÁ KNIHA

1. O kondikci z krádeže
2. O kondikci ze zákona
3. O kondikci na vrácení pšenice
4. O tom, že má být plněno na určitém místě
5. O peněžních dluzích s určenou dobou splatnosti
6. O žalobě z výpůjčky a o protižalobě
7. O žalobě z ruční zástavy a o protižalobě

ČTRNÁCTÁ KNIHA

1. O žalobě proti vlastníkovi lodě
2. Rhodský zákon o vyhozeném
3. O žalobě proti vlastníkovi podniku
4. O žalobě na poměrné rozdělení
5. Jestliže se říká, že právní jednání bylo uzavřeno s tím, kdo je v moci jiného
6. O macedoniánském usnesení senátu

PATNÁCTÁ KNIHA

1. O žalobě z pekulia
2. Když je žaloba z pekulia jednoroční
3. O žalobě do výše obohacení
4. O žalobě z příkazu

¹⁹ Ohledně hodnoty předmětu sporu.

LIBER SEXTUS DECIMUS

I AD SENATUS CONSULTUM VELLEIANUM

II DE COMPENSATIONIBUS

III DEPOSITI VEL CONTRA

LIBER SEPTIMUS DECIMUS

I MANDATI VEL CONTRA

II PRO SOCIO

LIBER OCTAVUS DECIMUS

I DE CONTRAHENDA EMPTIONE ET DE PACTIS INTER EMPTOREM ET VENDITOREM COM-
POSITIS ET QUAE RES VENIRE NON POSSUNT

II DE IN DIEM ADDICTIONE

III DE LEGE COMMISSORIA

IV DE HEREDITATE VEL ACTIONE VENDITA

V DE RESCINDENDA VENDITIONE ET QUANDO LICET AB EMPTIONE DISCEDERE

VI DE PERICULO ET COMMODO REI VENDITAE

VII DE SERVIS EXPORTANDIS: VEL SI ITA MANCIPIUM VENIERIT UT MANUMITTATUR VEL
CONTRA

LIBER NONUS DECIMUS

I DE ACTIONIBUS EMPTI VENDITI

II LOCATI CONDUCTI

III DE AESTIMATORIA

IV DE RERUM PERMUTATIONE

V DE PRAESCRIPTIS VERBIS ET IN FACTUM ACTIONIBUS

LIBER VICESIMUS

I DE PIGNORIBUS ET HYPOTHECIS ET QUALITER EA CONTRAHANTUR ET DE PACTIS
EORUM

II IN QUIBUS CAUSIS PIGNUS VEL HYPOTHECA TACITE CONTRAHITUR

III QUAE RES PIGNORI VEL HYPOTHECAE DATAE OBLIGARI NON POSSUNT

IV QUI POTIORES IN PIGNORE VEL HYPOTHECA HABEANTUR ET DE HIS QUI PRIORUM
CREDITORUM LOCUM SUCCEDUNT

V DE DISTRACTIONE PIGNORUM ET HYPOTHECARUM

VI QUIBUS MODIS PIGNUS VEL HYPOTHECA SOLVITUR VEL NON

ŠESTNÁCTÁ KNIHA

1. K velleiánskému usnesení senátu
2. O započítáních
3. O žalobě z úschovy a o protižalobě

SEDMNÁCTÁ KNIHA

1. O žalobě z příkazní smlouvy a o protižalobě
2. O žalobě proti společníkovi

OSMNÁCTÁ KNIHA

1. O způsobu uzavření koupě a o dohodách mezi kupcem a prodávajícím a o tom, jaké věci nemohou být prodány
2. O výhradě lepšího kupce
3. O odstoupení, pokud byla zaplacená cena do určité doby
4. O prodeji pozůstalosti nebo o žalobě
5. O zrušení prodeje a kdy je možné odstoupit od koupě
6. O odpovědnosti za nebezpečí a o výhodách prodané věci
7. O vyvážených otrocích,²⁰ a pokud je otrok prodán s tím, že bude propuštěn na svobodu, anebo nebude

DEVATENÁCTÁ KNIHA

1. O žalobách ze smlouvy o koupi a prodeji
2. O žalobách z nájmu a pronájmu
3. O žalobách z vetešnické smlouvy
4. O výměně věci za věc
5. O žalobách na vzájemné plnění a o žalobách založených na popsání skutkového stavu

DVACÁTÁ KNIHA

1. Jak se uzavírají smlouvy o ručních zástavách a hypotékách a o dohodách, které se k nim vztahují
2. V jakých případech vzniká mlčky ruční zástava nebo hypotéka
3. Jaké věci odevzdané do ruční zástavy nebo hypotéky nemohou být jejich předmětem
4. Kdo má lepší postavení u ruční zástavy a u hypotéky a o těch, kteří nastupují na místo předchozích věřitelů
5. O prodeji ručních zástav a hypoték
6. Jakým způsobem jsou splněny závazky z ruční zástavy nebo hypotéky a kdy nikoli

²⁰ O prodeji otroků s doložkou, že budou odvedeni z místa prodeje.

LIBER VICESIMUS PRIMUS

- I DE AEDILICIO EDICTO ET REDHIBITIONE ET QUANTI MINORIS
- II DE EVICTIONIBUS ET DUPLAE STIPULATIONE
- III DE EXCEPTIONE REI VENDITAE ET TRADITAE

LIBER VICESIMUS SECUNDUS

- I DE USURIS ET FRUCTIBUS ET CAUSIS ET OMNIBUS ACCESSIONIBUS ET MORA
- II DE NAUTICO FAENORE
- III DE PROBATIONIBUS ET PRAESUMPTIONIBUS
- IV DE FIDE INSTRUMENTORUM ET AMISSIONE EORUM
- V DE TESTIBUS
- VI DE IURIS ET FACTI IGNORANTIA

LIBER VICESIMUS TERTIUS

- I DE SPONSALIBUS
- II DE RITU NUPTIARUM
- III DE IURE DOTIUM
- IV DE PACTIS DOTALIBUS
- V DE FUNDO DOTALI

LIBER VICESIMUS QUARTUS

- I DE DONATIONIBUS INTER VIRUM ET UXOREM
- II DE DIVORTIIS ET REPUDIIS
- III SOLUTO MATRIMONIO DOS QUEMADMODUM PETATUR

LIBER VICESIMUS QUINTUS

- I DE INPENSIS IN RES DOTALES FACTIS
- II DE ACTIONE RERUM AMOTARUM
- III DE AGNOSCENDIS ET ALENDIS LIBERIS VEL PARENTIBUS VEL PATRONIS VEL LIBERTIS
- IV DE INSPICIENDO VENTRE CUSTODIENDOQUE PARTU
- V SI VENTRIS NOMINE MULIERE IN POSSESSIONEM MISSA EADEM POSSESSIO DOLO MALO
AD ALIUM TRANSLATA ESSE DICATUR
- VI SI MULIER VENTRIS NOMINE IN POSSESSIONE CALUMNIAE CAUSA ESSE DICETUR
- VII DE CONCUBINIS

DVACÁTÁ PRVNÍ KNIHA

1. O ediktu aedilů a o žalobách na zrušení kupní smlouvy a snížení kupní ceny
2. O odpovědnosti za právní vady a stipulacích na dvojnásobek
3. O námitce prodané a předané věci

DVACÁTÁ DRUHÁ KNIHA

1. O úrocích, všech druhích přírůstků a o prodlení
2. O námořní zápůjčce
3. O důkazech a právních domněnkách
4. O důvěryhodnosti listin a jejich ztrátě
5. O svědcích
6. O neznalosti práva a skutku

DVACÁTÁ TŘETÍ KNIHA

1. O zásnubách
2. O uzavření manželství
3. O právu věna
4. O dohodách o věně
5. O věnných pozemcích

DVACÁTÁ ČTVRTÁ KNIHA

1. O darováních mezi manželi
2. O rozvodech a zapuzeních
3. Jakým způsobem může být požadováno věno po skončení manželství

DVACÁTÁ PÁTÁ KNIHA

1. O výdajích vynaložených na předmět věna
2. O žalobě na odcizené věci²¹
3. O uznání²² a vyživovací povinnosti dětí nebo rodičů nebo patronů nebo propuštěnců
4. O prohlídce těhotné ženy a ochraně novorozence
5. Jestliže se říká, že poté, co byla žena uvedena do držby jménem nenarozeného dítěte, tato držba ve zlém úmyslu přešla na jiného
6. Jestliže se říká, že byla žena uvedena do držby jménem nenarozeného dítěte na základě lsti
7. O konkubínách

²¹ Během manželství.

²² Děti.

LIBER VICESIMUS SEXTUS

I DE TUTELIS

II DE TESTAMENTARIA TUTELA

III DE CONFIRMANDO TUTORE VEL CURATORE

IV DE LEGITIMIS TUTORIBUS

V DE TUTORIBUS ET CURATORIBUS DATIS AB HIS QUI IUS DANDI HABENT, ET QUI ET IN
QUIBUS CAUSIS SPECIALITER DARI POSSUNT

VI QUI PETANT TUTORES VEL CURATORES ET UBI PETANTUR

VII DE ADMINISTRATIONE ET PERICULO TUTORUM ET CURATORUM QUI GESSERINT VEL
NON ET DE AGENTIBUS VEL CONVENIENDIS UNO VEL PLURIBUS

VIII DE AUCTORITATE ET CONSENSU TUTORUM ET CURATORUM

IX QUANDO EX FACTO TUTORIS VEL CURATORIS MINORES AGERE VEL CONVENIRI POSSUNT

X DE SUSPECTIS TUTORIBUS ET CURATORIBUS

LIBER VICESIMUS SEPTIMUS

I DE EXCUSATIONIBUS

II UBI PUPILLUS EDUCARI VEL MORARI DEBEAT ET DE ALIMENTIS EI PRAESTANDIS

III DE TUTELAE ET RATIONIBUS DISTRAHENDIS ET UTILI CURATIONIS CAUSA ACTIONE

IV DE CONTRARIA TUTELAE ET UTILI ACTIONE

V DE EO QUI PRO TUTORE PROVE CURATORE NEGOTIA GESSIT

VI QUOD FALSO TUTORE AUCTORE GESTUM ESSE DICATUR

VII DE FIDEIUSSORIBUS ET NOMINATORIBUS ET HEREDIBUS TUTORUM ET CURATORUM

VIII DE MAGISTRATIBUS CONVENIENDIS

IX DE REBUS EORUM, QUI SUB TUTELA VEL CURA SUNT, SINE DECRETO NON ALIENANDIS
VEL SUPPONENDIS

X DE CURATORIBUS FURIOSO ET ALIIS EXTRA MINORES DANDIS

LIBER VICESIMUS OCTAVUS

I QUI TESTAMENTA FACERE POSSUNT ET QUEMADMODUM TESTAMENTA FIANTE

II DE LIBERIS ET POSTUMIS HEREDIBUS INSTITUENDIS VEL EXHEREDANDIS

III DE INIUSTO RUPTO IRRITO FACTO TESTAMENTO

IV DE HIS QUAE IN TESTAMENTO DELENTUR INDUCUNTUR VEL INSCRIBUNTUR

V DE HEREDIBUS INSTITUENDIS

VI DE VULGARI ET PUPILLARI SUBSTITUTIONE

DVACÁTÁ ŠESTÁ KNIHA

1. O poručenstvích
2. O poručenství ze závěti
3. O potvrzení poručníka nebo opatrovníka
4. O poručnících ze zákona
5. O poručnících a opatrovnících stanovených těmi, kteří mají právo je stanovit, a kdo a z jakých důvodů mohou být stanoveni ve zvláštních případech
6. Kdo může žádat²³ poručníky nebo opatrovníky a kde se žádá
7. O správě poručníků a opatrovníků a odpovědnosti těch, kteří ji vykonávali anebo nikoli, a o těch, kteří samotní nebo společně žalují nebo jsou žalováni
8. O schválení a souhlasu poručníků a opatrovníků
9. Kdy mohou mladší věkem z jednání poručníka nebo opatrovníka žalovat nebo být žalováni
10. O nedůvěryhodných poručnících a opatrovnících

DVACÁTÁ SEDMÁ KNIHA

1. O zproštění
2. Kde má být poručenec vzděláván, nebo kde má pobývat a o výživě, jež mu má být poskytnuta
3. O žalobě z poručenství a na prověření účtů a o obdobné žalobě z opatrovnictví
4. O protižalobě z poručenství a o obdobné žalobě
5. O tom, kdo jednal za druhého jako poručník nebo opatrovník
6. Když se říká, že bylo něco učiněno na základě jednání falešného poručníka
7. O ručitelích poručníků a opatrovníků, o těch, kteří je²⁴ jmenovali, a o dědicích²⁵
8. O žalovaných úřednících
9. O majetcích těch, kteří jsou podřízeni poručenství nebo opatrovnictví, a o tom, že nesmí být zcizeny nebo zastaveny bez úředního povolení
10. O opatrovnících nad šilencem a nad jinými osobami kromě nezletilých

DVACÁTÁ OSMÁ KNIHA

1. Kdo může zřídit závěť a jakým způsobem se závěti zřizují
2. O ustanovení dětí a pohrobků za dědice a o jejich vydědění
3. O závěti zřízené protiprávně, zrušené a neplatné závěti
4. O tom, co je v závěti vymazané, připsané a nahrazené
5. O ustanovení za dědice
6. O obecném náhradnictví a o náhradnictví po dětech

²³ O stanovení.

²⁴ Poručníky a opatrovníky.

²⁵ Poručníků a opatrovníků.

VII DE CONDICIONIBUS INSTITUTIONUM

VIII DE IURE DELIBERANDI

LIBER VICESIMUS NONUS

I DE TESTAMENTO MILITIS

II DE ADQUIRENDA VEL OMITTENDA HEREDITATE

III TESTAMENTA QUEMADMODUM APERIANTUR INSPICIANTUR ET DESCRIBANTUR

IV SI QUIS OMISSA CAUSA TESTAMENTI AB INTESTATO VEL ALIO MODO POSSEDEAT HEREDITATEM

V DE SENATUS CONSULTO SILANIANO ET CLAUDIANO: QUORUM TESTAMENTA NE APERIANTUR

VI SI QUIS ALIQUEM TESTARI PROHIBUERIT VEL COEGERIT

VII DE IURE CODICILORUM

LIBER TRIGESIMUS

I DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS

LIBER TRIGESIMUS PRIMUS

I DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS

LIBER TRIGESIMUS SECUNDUS

I DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS

LIBER TRIGESIMUS TERTIUS

I DE ANNUIS ET MENSTRUIS LEGATIS

II DE USU ET USU FRUCTU ET REDITU ET HABITATIONE ET OPERIS PER LEGATUM VEL FIDEICOMMISSUM DATIS

III DE SERVITUTE LEGATA

IV DE DOTE PRAELEGATA

V DE OPTIONE VEL ELECTIONE LEGATA

VI DE TRITICO VINO VEL OLEO LEGATO

VII DE INSTRUCTO VEL INSTRUMENTO LEGATO

VIII DE PECULIO LEGATO

IX DE PENU LEGATA

X DE SUPPELLECTILE LEGATA

7. O podmínkách ustanovení za dědice
8. O právu rozhodnout se²⁶

DVACÁTÁ DEVÁTÁ KNIHA

1. O závěti vojáka
2. O nabytí a ztrátě pozůstalosti
3. Jakým způsobem se otvírají závěti, jak se do nich nahlíží a jak se pořizují jejich opisy
4. Pokud někdo, kdo neuznal poslušnost ze závěti, drží pozůstalost podle zákona nebo z jiného důvodu
5. O silaniánském a claudiánském usnesení senátu: kdo nesmí otevřít závět'
6. Pokud někdo druhému zabraňuje pořídit závět', nebo ho k tomu nutí
7. O právu kodicilů

TŘICÁTÁ KNIHA

1. O odkazech a fideikomisech

TŘICÁTÁ PRVNÍ KNIHA

1. O odkazech a fideikomisech

TŘICÁTÁ DRUHÁ KNIHA

1. O odkazech a fideikomisech

TŘICÁTÁ TŘETÍ KNIHA

1. O ročních a měsíčních odkazech
2. O právu užívacím a poživacím a právu bydlet a o pracích²⁷ zřízených odkazem nebo fideikomise
3. O odkazu služebnosti²⁸
4. O věnu zřízeném prelegátem
5. O odkazu výběrem nebo volbou
6. O odkazu pšenice, vína nebo oleje
7. O odkazu zařízení nebo náradí²⁹
8. O odkazu pekulia
9. O odkazu zásob
10. O odkazu zařízení

²⁶ Zda bude pozůstalost přijata.

²⁷ Otroků.

²⁸ Pozemkové.

²⁹ Vážícih se k pozemku.

LIBER TRIGESIMUS QUARTUS

I DE ALIMENTIS VEL CIBARIIS LEGATIS

II DE AURO ARGENTO MUNDO ORNAMENTIS UNGUENTIS VESTE VEL VESTIMENTIS ET STATUIS LEGATIS

III DE LIBERATIONE LEGATA

IV DE ADIMENDIS VEL TRANSFERENDIS LEGATIS

V DE REBUS DUBIIS

VI DE HIS QUAE POENAE CAUSA RELINQUUNTUR

VII DE REGULA CATONIANA

VIII DE HIS QUAE PRO NON SCRIPTIS HABENTUR

IX DE HIS QUAE UT INDIGNIS AUFERUNTUR

LIBER TRIGESIMUS QUINTUS

I DE CONDICIONIBUS ET DEMONSTRATIONIBUS ET CAUSIS ET MODIS EORUM, QUAE IN TESTAMENTO SCRIBUNTUR

II AD LEGEM FALCIDIAM

III SI CUI PLUS, QUAM PER LEGEM FALCIDIAM LICUERIT LEGATUM ESSE DICETUR

LIBER TRIGESIMUS SEXTUS

I AD SENATUS CONSULTUM TREBELLIANUM ET PEGASIANUM

II QUANDO DIES LEGATORUM VEL FIDEICOMMISSORUM CEDAT

III UT LEGATORUM SEU FIDEICOMMISSORUM SERVANDORUM CAUSA CAVEATUR

IV UT IN POSSESSIONEM LEGATORUM VEL FIDEICOMMISSORUM SERVANDORUM CAUSA ESSE LICEAT

LIBER TRIGESIMUS SEPTIMUS

I DE BONORUM POSSESSIONIBUS

II SI TABULAE TESTAMENTI EXTABUNT

III DE BONORUM POSSESSIONE FURIOSO INFANTI MUTO SURDO CAECO COMPETENTE

IV DE BONORUM POSSESSIONE CONTRA TABULAS

V DE LEGATIS PRAESTANDIS CONTRA TABULAS BONORUM POSSESSIONE PETITA

VI DE COLLATIONE BONORUM

VII DE DOTIS COLLATIONE

VIII DE CONIUNGENDIS CUM EMANCIPATO LIBERIS EIUS

IX DE VENTRE IN POSSESSIONEM MITTENDO ET CURATORE EIUS

X DE CARONIANO EDICTO

TŘICÁTÁ ČTVRTÁ KNIHA

1. O odkazu potravy nebo zásob
2. O odkazu zlata, stříbra, výstroje, šperků, vonných mastí, šatstva nebo oblečení a soch
3. O odkazu osvobození³⁰
4. O odvolání a převodu odkazů
5. O nejistých případech
6. O tom, co je zanecháno jako trest³¹
7. O Catonově pravidlu
8. O tom, co se považuje za nenapsané
9. O tom, co je odnímáno jako nečestné

TŘICÁTÁ PÁTÁ KNIHA

1. O podmínkách, ustanoveních, příčinách a účelových určeních napsaných v závěti
2. K Falcidiovu zákonu
3. Když se říká, že bylo někomu odkázáno více, než povoluje Falcidiův zákon

TŘICÁTÁ ŠESTÁ KNIHA

1. K trebelliánskému a pegasiánskému usnesení senátu
2. Kdy odkazy a fideikomisy přecházejí na dědice
3. Jak se poskytuje záruka zajišťující splnění odkazu nebo fideikomisu
4. Jak je dovoleno³² ujmout se držby za účelem splnění odkazu nebo fideikomisu

TŘICÁTÁ SEDMÁ KNIHA

1. O držbě pozůstalosti
2. Pokud existuje závět'
3. O držbě pozůstalosti připadající šílenci, nedospělci, němému, hluchému, slepému
4. O držbě pozůstalosti proti závěti
5. O splnění odkazů, když je držba pozůstalosti vymáhána proti závěti
6. O porovnání majetků
7. O porovnání věna
8. O společném povolávání emancipovaného a jeho dětí
9. O uvedení do držby jménem nenarozeného dítěte a o jeho opatrovníkovi
10. O carboniánském ediktu

³⁰ Od dluhu.

³¹ Pro dědice.

³² Praetorem.

- XI DE BONORUM POSSESSIONE SECUNDUM TABULAS
- XII SI A PARENTE QUIS MANUMISSUS SIT
- XIII DE BONORUM POSSESSIONE EX TESTAMENTO MILITIS
- XIV DE IURE PATRONATUS
- XV DE OBSEQUIIS PARENTIBUS ET PATRONIS PRAESTANDIS

LIBER TRIGESIMUS OCTAVUS

- I DE OPERIS LIBERTORUM
- II DE BONIS LIBERTORUM
- III DE LIBERTIS MUNICIPALUM ET ALIARUM UNIVERSITATUM
- IV DE ADSIGNANDIS LIBERTIS
- V SI QUID IN FRAUDEM PATRONI FACTUM SIT
- VI SI TABULAE TESTAMENTI NULLAE EXTABUNT, UNDE LIBERI
- VII UNDE LEGITIMI
- VIII UNDE COGNATI
- IX DE SUCCESSORIO EDICTO
- X DE GRADIBUS ET ADFINIBUS ET NOMINIBUS EORUM
- XI UNDE VIR ET UXOR
- XII DE VETERANORUM ET MILITUM SUCCESSIONE
- XIII QUIBUS NON COMPETIT BONORUM POSSESSIO
- XIV UT EX LEGIBUS SENATUSVE CONSULTIS BONORUM POSSESSIO DETUR
- XV QUIS ORDO IN POSSESSIONIBUS SERVETUR
- XVI DE SUIS ET LEGITIMIS HEREDIBUS
- XVII AD SENATUM CONSULTUM TERTULLIANUM ET ORPHITIANUM

LIBER TRIGESIMUS NONUS

- I DE OPERIS NOVI NUNTIATIONE
- II DE DAMNO INFECTO ET DE SUGGRUNDIS ET PROIECTIONIBUS
- III DE AQUA ET AQUAE PLUVIAE ARCENDAE
- IV DE PUBLICANIS ET VECTIGALIBUS ET COMMISSIS
- V DE DONATIONIBUS
- VI DE MORTIS CAUSA DONATIONIBUS ET CAPIONIBUS

11. O držbě pozůstalosti na základě závěti
12. Pokud je někdo propuštěn z moci svého předka
13. O držbě pozůstalosti na základě závěti vojáka
14. O právu patronátu
15. O poslušnosti prokazované rodičům a patronům

TŘICÁTÁ OSMÁ KNIHA

1. O službách propuštěnců
2. O majetku propuštěnců
3. O propuštěncích municipií a jiných právnických osob
4. O přidělení propuštěnců³³
5. Pokud bylo něco učiněno ke škodě patronovi
6. Pokud nebyla zanechána závěť tam, odkud děti³⁴
7. Odkud zákonní dědicové³⁵
8. Odkud pokrevní příbuzní³⁶
9. O následnickém ediktu
10. O stupních, švagrovství a jejich označení
11. Odkud muž a žena³⁷
12. O následnictví veteránů a vojáků
13. Komu nepřísluší držba pozůstalosti
14. Zda bude udělena držba pozůstalosti na základě zákonů, nebo na základě usnesení senátu
15. Jaká posloupnost je zachována při udělování držby pozůstalosti
16. O vlastních a zákonných dědicích
17. K tertullianskému a orfitianskému usnesení senátu

TŘICÁTÁ DEVÁTÁ KNIHA

1. O zákazu nové stavby
2. O hrozící škodě a o římsách a výstupcích
3. O vodě a žalobě při zadržování dešťové vody
4. O nájemcích státních důchodů a daní a propadnutých věcech
5. O darováních
6. O darováních a nabýváních pro případ smrti

³³ Potomkovi jako patronovi.

³⁴ Kde jsou podle praetorského ediktu povolávány jako dědici osoby v postavení dětí.

³⁵ Kde jsou podle praetorského ediktu povolávání dědici podle civilního práva.

³⁶ Kde jsou podle praetorského ediktu povolávání jako dědici pokrevní příbuzní.

³⁷ Kde jsou podle praetorského ediktu povolávání jako dědici manželé navzájem.

LIBER QUADRAGESIMUS

- I DE MANUMISSIONIBUS
- II DE MANUMISSIS VINDICTA
- III DE MANUMISSIONIBUS QUAE SERVIS AD UNIVERSITATEM PERTINENTIBUS IMPONUNTUR
- IV DE MANUMISSIS TESTAMENTO
- V DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBUS
- VI DE ADEPTIONE LIBERTATIS
- VII DE STATULIBERIS
- VIII QUI SINE MANUMISSIONE AD LIBERTATEM PERVENIUNT
- IX QUI ET QUIBUS MANUMISSI LIBERI NON FIUNT
- X AD LEGEM AELIAM SENTIAM
- XI DE IURE AUREORUM ANULORUM
- XII DE NATALIBUS RESTITUENDIS
- XIII DE LIBERALI CAUSA
- XIV QUIBUS AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON LICET
- XV SI INGENUUS ESSE DICETUR
- XVI NE DE STATU DEFUNCTORUM POST QUINQUENNIIUM QUAEERATUR
- XVII DE COLLUSIONE DETEGENDA

LIBER QUADRAGESIMUS PRIMUS

- I DE ADQUIRENDO RERUM DOMINIO
- II DE ADQUIRENDA VEL AMITTENDA POSSESSIONE
- III DE USURPATIONIBUS SEU USUCAPIONIBUS
- IV PRO EMPTORE
- V PRO HEREDE VEL PRO POSSESSORE
- VI PRO DONATO
- VII PRO DERELICTO
- VIII PRO LEGATO
- IX PRO DOTE
- X PRO SUO
- XI COMMUNIA DE ACCESSIONIBUS POSSESSIONUM

ČTYŘICÁTÁ KNIHA

1. O propouštění otroků na svobodu
2. O propouštění otroků na svobodu hůlkou
3. O propuštění otroků na svobodu, pokud patří právnickým osobám
4. O propouštění otroků na svobodu závětí
5. O svobodách udělených fideikomisem
6. O zpětvzetí svobody
7. O těch, kterým byla udělena svoboda závětí pod odkládací podmínkou
8. Ti, kteří nabyli svobodu bez propuštění
9. Ti, kteří byli propuštěni, ale nenabyli svobodu
10. K zákonu Aelia a Sentia
11. O právu zlatých prstenů
12. O navrácení do stavu zrozených na svobodě
13. O soudních sporech o svobodu
14. Komu není povoleno žádat o udělení svobody jinému
15. Pokud se prokáže, že je někdo zrozen na svobodě
16. Po pěti letech není třeba zjišťovat stav zemřelých
17. O objevení tajné dohody

ČTYŘICÁTÁ PRVNÍ KNIHA

1. O nabytí vlastnického práva k věcem
2. O nabytí nebo ztrátě držby
3. O přerušeních³⁸ a vydržení
4. Kupcem³⁹
5. Dědicem a držitelem⁴⁰
6. Obdarovaným⁴¹
7. Opuštěné věci⁴²
8. Odkázané věci⁴³
9. Věna⁴⁴
10. Pro sebe⁴⁵
11. Společné zásady týkající se počítání doby držby

³⁸ Vydržecí doby.

³⁹ O vydržení.

⁴⁰ O vydržení.

⁴¹ O vydržení.

⁴² O vydržení.

⁴³ O vydržení.

⁴⁴ O vydržení.

⁴⁵ O vydržení držitelem, nebo jakoby se jednalo o jeho vlastní věc.

LIBER QUADRAGESIMUS SECUNDUS

I DE RE IUDICATA ET DE EFFECTU SENTENTIARUM ET DE INTERLOCUTIONIBUS

II DE CONFESSIS

III DE CESSIONE BONORUM

IV QUIBUS EX CAUSIS IN POSSESSIONEM EATUR

V DE REBUS AUCTORITATE IUDICIS POSSIDENDIS SEU VENDUNDIS

VI DE SEPARATIONIBUS

VII DE CURATORE BONIS DANDO

VIII QUAE IN FRAUDEM CREDITORUM FACTA SUNT UT RESTITUANTUR

LIBER QUADRAGESIMUS TERTIUS

I DE INTERDICTIS

II QUORUM BONORUM

III QUOD LEGATORUM

IV NE VIS FIAT EI, QUI IN POSSESSIONEM MISSUS ERIT

V DE TABULIS EXHIBENDIS

VI NE QUID IN LOCO SACRO VEL ITINERE FIAT

VII DE LOCIS ET ITINERIBUS PUBLICIS

VIII NE QUID IN LOCO PUBLICO VEL ITINERE FIAT

IX DE LOCO PUBLICO FRUENDO

X DE VIA PUBLICA ET ITINERE PUBLICO REFICIENDO

XI DE FLUMINIBUS, NE QUID IN FLUMINE PUBLICO RIPAVE EIUS FIAT, QUO PEIUS NAVI-
GETUR

XII NE QUID IN FLUMINE PUBLICO FIAT, QUO ALITER AQUA FLUAT, ATQUE UTI PRIORE
AESTATE FLUXIT

XIII UT IN FLUMINE PUBLICO NAVIGARE LICEAT

XIV DE RIPA MUNIENDA

XV DE VI ET DE VI ARMATA

XVI UTI POSSIDETIS

XVII DE SUPERFICIEBUS

XVIII DE ITINERE ACTUQUE PRIVATO

XIX DE AQUA COTTIDIANA ET AESTIVA

XX DE RIVIS

XXI DE FONTE

XXII DE CLOACIS

XXIII QUID VI AUT CLAM

ČTYŘICÁTÁ DRUHÁ KNIHA

1. O rozsouzené věci, o účincích rozsudků a o předběžných opatřeních
2. O těch, kteří uznali žalobní nárok
3. O postoupení majetku⁴⁶
4. Z jakých důvodů je uváděno do držby majetku jiných
5. O držbě a prodeji věcí na základě rozhodnutí soudce
6. O oddělení⁴⁷
7. O jmenování opatrovníka majetku⁴⁸
8. Zda bude vráceno to, o co byli zkráceni věřitelé

ČTYŘICÁTÁ TŘETÍ KNIHA

1. O interdikttech
2. Toho majetku
3. Co je spojeno s odkazem
4. Aby nebylo způsobeno násilí tomu, kdo byl uveden do držby
5. O předložení závěti
6. Ať se nic nečiní na posvátném místě nebo na průchodu⁴⁹
7. O veřejných místech a stezkách
8. Ať se nic nečiní na veřejných místech nebo na průchodu⁵⁰
9. O těžení plodů z veřejného místa
10. O opravě veřejné cesty a veřejného průchodu
11. O řekách a ať se na veřejné řece a jejích březích nečiní nic, co ztěžuje plavbu
12. Ať se na veřejné řece nečiní nic, co by způsobilo, že by voda tekla jinak než předchozí léto
13. Aby bylo možné plavit se po veřejné řece
14. O zpevnění břehu
15. O násilí a ozbrojeném násilí
16. Jak držíte
17. O površích
18. O soukromé cestě a právu hnát dobytek
19. O vodě odebírané denně a v létě
20. O kanálech
21. O pramenech
22. O stokách
23. Co je učiněno násilím nebo tajně

⁴⁶ Věřitelům.

⁴⁷ Věcí podléhajících exekuci.

⁴⁸ Podléhajícího exekuci.

⁴⁹ K němu.

⁵⁰ K nim.

XXIV DE REMISSIONIBUS
XXV DE PRECARIO
XXVI DE ARBORIBUS CAEDENDIS
XXVII DE GLANDE LEGENDA
XXVIII DE HOMINE LIBERO EXHIBENDO
XXIX DE LIBERIS EXHIBENDIS, ITEM DUCENDIS
XXX UTRUBI
XXXI DE MIGRANDO
XXXII DE SALVIANO INTERDICTO

LIBER QUADRAGESIMUS QUARTUS

I DE EXCEPTIONIBUS PRAESCRPTIONIBUS ET PRAEIUDICIIS
II DE EXCEPTIONE REI IUDICATAE
III DE DIVERSIS TEMPORALIBUS PRAESCRPTIONIBUS ET DE ACCESSIONIBUS POSSESSIONUM
IV DE DOLI MALI ET METUS EXCEPTIONE
V QUARUM RERUM ACTIO NON DATUR
VI DE LITIGIOSIS
VII DE OBLIGATIONIBUS ET ACTIONIBUS

LIBER QUADRAGESIMUS QUINTUS

I DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS
II DE DUOBUS REIS CONSTITUENDIS
III DE STIPULATIONE SERVORUM

LIBER QUADRAGESIMUS SEXTUS

I DE FIDEIUSSORIBUS ET MANDATORIBUS
II DE NOVATIONIBUS ET DELEGATIONIBUS
III DE SOLUTIONIBUS ET LIBERATIONIBUS
IV DE ACCEPTILATIONE
V DE STIPULATIONIBUS PRAETORIIS
VI REM PUPILLI VEL ADULESCENTIS SALVAM FORE
VII IUDICATUM SOLVI
VIII RATAM REM HABERI ET DE RATIHABITIONE

24. O navrácení do původního stavu
25. O výprose
26. O ořezávání stromů
27. O sbírání žaludů
28. O předvedení svobodného člověka
29. O předvedení dětí a také o jejich odvedení
30. U koho ze dvou
31. O přestěhování
32. O salviánském interdiktu

ČTYŘICÁTÁ ČTVRTÁ KNIHA

1. O námitkách, předběžných námitkách a předběžných rozhodnutích
2. O námitce rozsouzené věci
3. O různých předběžných námitkách času a o započítání držby
4. O námitce zlého úmyslu a strachu
5. Z jakých důvodů se neudělí žaloba
6. O věcech, které jsou předmětem sporu
7. O závazcích a žalobách

ČTYŘICÁTÁ PÁTÁ KNIHA

1. O verbálních závazcích
2. O zřízení dvou dlužníků
3. O stipulaci otroků

ČTYŘICÁTÁ ŠESTÁ KNIHA

1. O rukojmích a příkazujících
2. O novacích a delegacích
3. O splněních a zproštění⁵¹
4. O prominutí dluhu
5. O praetorských stipulacích
6. Majetek nedospělce nebo nezletilce má být zachován⁵²
7. Rozsudek má být splněn⁵³
8. O dodatečném schválení výsledku sporu a o dodatečném schválení⁵⁴

⁵¹ Závazků.

⁵² O zárukách, aby byl zachován.

⁵³ O zárukách, aby byl splněn rozsudek.

⁵⁴ O zárukách týkajících se dodatečného schválení výsledku sporu.

LIBER QUADRAGESIMUS SEPTIMUS

- I DE PRIVATIS DELICTIS
- II DE FURTIS
- III DE TIGNO IUNCTO
- IV SI IS, QUI TESTAMENTO LIBER ESSE IUSSUS FUERIT, POST MORTEM DOMINI ANTE ADI-
TAM HEREDITATEM SUBRIPUISSE AUT CORRUPISSE DICETUR
- V FURTI ADVERSUS NAUTAS CAUPONES STABULARIOS
- VI SI FAMILIA FURTUM FECISSE DICETUR
- VII ARBORUM FURTIM CAESARUM
- VIII VI BONORUM RAPTORUM
- IX DE INCENDIO RUINA NAUFRAGIO RATE NAVE EXPUGNATA
- X DE INIURIIS ET FAMOSIS LIBELLIS
- XI DE EXTRAORDINARIIS CRIMINIBUS
- XII DE SEPULCHRO VIOLATO
- XIII DE CONCUSSIONE
- XIV DE ABIGEIS
- XV DE PRAEVARICATIONE
- XVI DE RECEPTORIBUS
- XVII DE FURIBUS BALNEARIIS
- XVIII DE EFFRACTORIBUS ET EXPILATORIBUS
- XIX EXPILATAE HEREDITATIS
- XX STELLIONATUS
- XXI DE TERMINE MOTO
- XXII DE COLLEGIIS ET CORPORIBUS
- XXIII DE POPULARIBUS ACTIONIBUS

LIBER QUADRAGESIMUS OCTAVUS

- I DE PUBLICIS IUDICIIS
- II DE ACCUSATIONIBUS ET INSCRIPTIONIBUS
- III DE CUSTODIA ET EXHIBITIONE REORUM
- IV AD LEGEM IULIAM DE ADULTERIIS COERCENDIS
- V AD LEGEM IULIAM MAIESTATIS
- VI AD LEGEM IULIAM DE VI PUBLICA
- VII AD LEGEM IULIAM DE VI PRIVATA
- VIII AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS ET VENEFICIS
- IX DE LEGE POMPEIA DE PARRICIDIIS
- X DE LEGE CORNELIA DE FALSIS
- XI DE LEGE IULIA REPETUNDARUM
- XII DE LEGE IULIA DE ANNONA

ČTYŘICÁTÁ SEDMÁ KNIHA

1. O soukromých deliktech
2. O krádežích
3. O vestavěném trámu
4. Pokud se říká, že ten, kdo se má stát ze závěti svobodným, po smrti pána a před nastoupením pozůstalosti něco ukradl nebo poškodil
5. Žaloba z krádeže proti vlastníkům lodí, hostinců, stájí
6. Pokud se říká, že krádež spáchal otrok
7. Žaloba z krádeže ořezáním stromů
8. Žaloba z loupeže
9. O požáru, zřícení, ztroskotání a násilném zmocnění se lodě nebo člunu
10. O urážkách a urážlivých dopisech
11. O mimořádných trestných činech
12. O znesvěcení hrobu
13. O zneužití úřední pravomoci
14. O zlodějích dobytka
15. O nepoctivé obhajobě
16. O přechovávačích
17. O zlodějích v lázních
18. O zlodějích vloupáním a o těch, co rabují
19. Krádež dědictví
20. Úskočné jednání
21. O přemístění mezníků
22. O spolcích a korporacích
23. O veřejných žalobách

ČTYŘICÁTÁ OSMÁ KNIHA

1. O veřejných soudech
2. O žalobách a jejich zápisu
3. O vazbě a předvedení žalovaných
4. K Iuliovu zákonu o potrestání cizoložství
5. K Iuliovu zákonu o urážce majestátu
6. K Iuliovu zákonu o veřejném násilí
7. K Iuliovu zákonu o soukromém násilí
8. Ke Corneliovu zákonu o úkladných vrazích a travičích
9. O Pompeiovu zákonu o otcovrazích
10. O Corneliovu zákonu o falšování
11. O Iuliovu zákonu o zneužití úřední pravomoci
12. O Iuliovu zákonu o zásobování

- XIII AD LEGEM IULIAM PECULATUS ET DE SACRILEGIS ET RESIDUIS
XIV DE LEGE IULIA AMBITUS
XV DE LEGE FABIA DE PLAGIARIIS
XVI AD SENATUS CONSULTUM TURPILLIANUM ET DE ABOLITIONIBUS CRIMINUM
XVII DE REQUIRENDIS VEL ABSENTIBUS DAMNANDIS
XVIII DE QUAESTIONIBUS
XIX DE POENIS
XX DE BONIS DAMNATORUM, QUI ANTE SENTENTIAM VEL MORTEM SIBI CONSCIVERUNT
VEL ACCUSATOREM CORRUPERUNT
XXI DE INTERDICTIS ET DE RELEGATIS ET DEPORTATIS
XXII DE SENTENTIAM PASSIS ET RESTITUTIS
XIII DE CADAVERIBUS PUNITORUM

LIBER QUADRAGESIMUS NONUS

- I DE APPELLATIONIBUS ET RELATIONIBUS
II A QUIBUS APPELLARI NON LICET
III QUANDO APPELLANDUM SIT ET INTRA QUAE TEMPORA
IV DE APPELLATIONIBUS RECIPIENDIS VEL NON
V DE LIBELLIS DIMISSORIIS, QUI APOSTOLI DICUNTUR
VI AN PER ALIUM CAUSAE APPELLATIONUM REDDI POSSUNT
VII NIHIL INNOVARI APPELLATIONE INTERPOSITA
VIII EUM, QUI APPELLAVERIT, IN PROVINCIA DEFENDI
IX APUD EUM, A QUO APPELLATUR, ALIAM CAUSAM AGERE COMPELLENDUM
X SI PENDENTE APPELLATIONE MORS INTERVENERIT
XI DE IURE FISCI
XII DE CAPTIVIS ET POSTLIMINIO ET REDEMPTIS AB HOSTIBUS
XIII DE RE MILITARI
XIV DE CASTRENSI PECULIO
XV DE VETERANIS

LIBER QUINQUAGESIMUS

- I AD MUNICIPALEM ET DE INCOLIS
II DE DECURIONIBUS ET FILIIS EORUM
III DE ALBO SCRIBENDO
IV DE MUNERIBUS ET HONORIBUS

13. K Iuliovu zákonu o zpronevěře, o svatokrádeži a o zpronevěře veřejných prostředků
14. O Iuliovu zákonu o volebních podvodech
15. O Fabiovu zákonu o zlodějích lidí
16. K turpilliánskému usnesení senátu a o zastavení trestního stíhání
17. O hledaných a o odsouzení nepřítomných
18. O mučeních
19. O trestech
20. O majetku odsouzených, kteří před vynesením rozsudku spáchali sebevraždu nebo podplatili žalobce
21. O vyhnancích, internovaných a deportovaných
22. O odsouzených a očištěných
23. O mrtvolách odsouzených

ČTYŘICÁTÁ DEVÁTÁ KNIHA

1. O odvoláních a zasláních
2. Proti kterým⁵⁵ není možné odvolání
3. Kdy je možné se odvolat a v jakých lhůtách
4. O přijetí a nepřijetí odvolání
5. O převáděcích dopisech, které se nazývají apostolia⁵⁶
6. Zda mohou být odvolání předložena jiné osobě
7. Nic nesmí být změněno po podání odvolání
8. Ten, kdo se odvolává,⁵⁷ se musí hájit v provincii
9. Pro nový spor je třeba žalovat před tím, proti komu bylo podáno odvolání
10. Jestliže přišla nečekaně smrt, zatímco běží odvolání
11. O právu státní pokladny
12. O válečných zajatcích, o návratu z válečného zajetí a o vykoupených
13. O záležitostech vojáků
14. O táborovém pekuliu
15. O veteránech

PADESÁTÁ KNIHA

1. K zákonu o municipiích a o obyvatelích
2. O dekurionech a jejich synech
3. O sepsání seznamu⁵⁸
4. O obecních povinnostech a úřadech

⁵⁵ Soudcům.

⁵⁶ Odeslané.

⁵⁷ Do Říma.

⁵⁸ Dekurionů.

V DE VACATIONE ET EXCUSATIONE MUNERUM
VI DE IURE IMMUNITATIS
VII DE LEGATIONIBUS
VIII DE ADMINISTRATIONE RERUM AD CIVITATES PERTINENTIIUM
IX DE DECRETIS AB ORDINE FACIENDIS
X DE OPERIBUS PUBLICIS
XI DE NUNDINIS
XII DE POLLICITATIONIBUS
XIII DE VARIIS ET EXTRAORDINARIIS COGNITIONIBUS ET SI IUDEX LITEM SUAM FECISSE
DICETUR
XIV DE PROXENETICIS
XV DE CENSIBUS
XVI DE VERBORUM SIGNIFICATIONE
XVII DE DIVERSIS REGULIS IURIS ANTIQUI

5. O zproštění a osvobození od veřejných povinností
6. O právu osvobození
7. O vyslancích
8. O správě městského majetku
9. O dekretech vydávaných z příkazu⁵⁹
10. O veřejných stavbách
11. O trzích
12. O veřejných slibech
13. O různých a mimořádných řízeních, a pokud se říká, že soudce vynesl rozhodnutí ve vlastním zájmu
14. O zprostředkovatelích
15. O censech
16. O významu slov
17. O různých pravidlech starého práva

⁵⁹ Dekurionů.

INDEX AUCTORUM

Iulianus

Digestorum libri CX	Digesta (110 knih)
Ad Minicium libri VI	K Miniciovi (6 knih)
Ad Urseium libri IV	K Urseiovi (4 knihy)
De ambiguitatibus liber singularis	O dvojznačnostech (jediná kniha)

Papinianus

Quaestionum libri XIX	Otázky (19 knih)
Responsorum libri II	Odpovědi (2 knihy)
Definitionum libri II	Vymezení (2 knihy)
De adulteriis libri II	O cizoložství (2 knihy)
De adulteriis liber singularis	O cizoložství (jediná kniha)

Quintus Mucius Scaevola

Definitionum liber singularis	Vymezení (jediná kniha)
-------------------------------	-------------------------

Alfenus

Digestorum libri XL	Digesta (40 knih)
---------------------	-------------------

Sabinus

De iure civili libri III	O civilním právu (3 knihy)
--------------------------	----------------------------

Proculus

Epistularum libri VIII	Dopisy (8 knih)
------------------------	-----------------

Labeo

Pithanón libri VIII	Výtahy (8 knih)
Posteriorum libri X	Z posmrtně vydaných knih (10 knih)

Neratius

Regularum libri XV	Pravidla (15 knih)
Membranorum libri VII	Svitky (7 knih)
Responsorum libri III	Odpovědi (3 knihy)

Iavolenus

Ex Cassio libri XV	Z Cassia (15 knih)
Ad Plautium libri V	K Plautiovi (5 knih)

Celsus

Digestorum libri XXXIX

Digesta (39 knih)

Pomponius

Ad Quintum Mucium libri XXXIX

Ke Qjuntovi Muciovi (39 knih)

Ad Sabinum libri XXXV

K Sabinovi (35 knih)

Epistularum libri XX

Dopisy (20 knih)

Variarum lectionum libri XV

Různá ponaučení (15 knih)

Ad Plautium libri VII

K Plautiovi (7 knih)

Fideicommissarum libri V

Fideikomisy (5 knih)

Senatus consultum libri V

Usnesení senátu (5 knih)

Regularum liber singularis

Pravidla (jediná kniha)

Manualium libri II

Příručka (2 knihy)

Valens

Fideicommissarum libri VI

Fideikomisy (6 knih)

Maecianus

Fideicommissarum libri XVI

Fideikomisy (16 knih)

Iudiciorum publicorum libri XIV

Veřejné soudy (14 knih)

Mauricianus

Ad leges libri VI

K zákonům (6 knih)

Terentius Clemens

Ad leges libri XX

K zákonům (20 knih)

Africanus

Quaestionum libri IX

Otázky (9 knih)

Marcellus

Digestorum libri XXXI

Digesta (31 knih)

Ad leges libri VI

K zákonům (6 knih)

Responsorum liber singularis

Odpovědi (jediná kniha)

Cervidius Scaevola

Digestorum libri XL

Digesta (40 knih)

Quaestionum libri XX

Otázky (20 knih)

Responsorum libri VI

Odpovědi (6 knih)

Regularum libri IV	Pravidla (4 knihy)
De quaestione familiae liber singularis	O vyšetřování otroků (jediná kniha)
Quaestionum publice tractatum liber singularis	O veřejně projednávaných otázkách (jediná kniha)
Florentinus	
Institutionum libri X	Instituce (10 knih)
Gaius	
Ad edictum provinciale libri XXXII	K provinčnímu ediktu (32 knih)
Ad leges libri XV	K zákonům (15 knih)
Ad edictum urbicum libri X denuo inventi	K městskému ediktu (10 znovu nalezených knih)
Aureorum libri VII	Zlatá kniha (7 knih)
Ad legem XII tabularum libri VI	K zákonu dvanácti desek (6 knih)
Institutionum libri IV	Instituce (4 knihy)
De verborum obligationibus libri III	O verbálních závazcích (3 knihy)
De manumissionibus libri III	O propuštěních (3 knihy)
Fideicommissorum libri II	Fideikomisy (2 knihy)
De casibus liber singularis	O případech (jediná kniha)
Regularum liber singularis	Pravidla (jediná kniha)
De dotibus liber singularis	O věnech (jediná kniha)
De hypothecaria liber singularis	O hypotekární žalobě (jediná kniha)
Venuleius	
De stipulationibus libri XIX	O stipulacích (19 knih)
De actionibus libri X	O žalobách (10 knih)
De officio proconsulis libri IV	O úřadu prokonsula (4 knihy)
De poenis paganorum liber singularis	O trestech ukládaných občanům (jediná kniha)
De publicis libri III	O veřejných soudech (3 knihy)
De interdictis libri VI	O interdiktech (6 knih)
Tertullianus	
Quaestionum libri VIII	Otázky (8 knih)
De castrensi peculio liber singularis	O táborovém pekuliu (jediná kniha)
Iustus	
Constitutionum libri XX	O císařských nařízeních (20 knih)

Ulpianus

Ad edictum libri LXXXIII
Ad Sabinum libri LI
Ad leges libri XX
Disputationum libri X
De tribunalibus libri X
De officio proconsulis libri X
Pandectarum libri X
Regularum libri VII
Fideicommissarum libri VI
Opinionum libri VI
De adulteriis libri V
De appellationibus libri IV
De officio consulis libri III
Institutionum libri II
Regularum liber singularis
De censibus libri VI
Responsorum libri II
De sponsalibus
De officio praefecti urbis
De officio praefecti vigilum
De officio curatoris rei publicae
De officio praetoris tutelaris
De officio quaestoris

K ediktu (83 knih)
K Sabinovi (51 knih)
K zákonům (20 knih)
Rozpravy (10 knih)
O soudech (10 knih)
O úřadu prokonsula (10 knih)
Pandekty (10 knih)
Pravidla (7 knih)
Fideikomisy (6 knih)
Názory (6 knih)
O cizoložství (5 knih)
O odvoláních (4 knihy)
O úřadu konsula (3 knihy)
Instituce (2 knihy)
Pravidla (jediná kniha)
O censech (6 knih)
Odpovědi (2 knihy)
O zasnubách
O úřadu městského praefekta
O úřadu praefekta vigilů
O úřadu správce veřejného majetku
O úřadu poručenského praetora
O úřadu quaestora

Paulus

Ad edictum libri LXXX
Quaestionum libri XXVI
Responsorum libri XXIII
Breve edictum libri XXIII
Ad Plautium libri XVIII
Ad Sabinum libri XVI
Ad leges libri X
Regularum libri VII
Regularum liber singularis
Sententiarum libri VI
Sententiarum libri V
Ad Vitellium libri IV
Ad Neratium libri IV

K ediktu (80 knih)
Otázky (26 knih)
Odpovědi (23 knih)
Krátký edikt (23 knih)
K Plautiovi (18 knih)
K Sabinovi (16 knih)
K zákonům (10 knih)
Pravidla (7 knih)
Pravidla (jediná kniha)
Císařské rozsudky (6 knih)
Výroky (5 knih)
K Vitelliovi (4 knihy)
K Neratiovi (4 knihy)

Fideicommissarum libri III	Fideikomisy (3 knihy)
Decretorum libri III	Dekrety (3 knihy)
De adulteriis libri III	O cizoložství (3 knihy)
Manualium libri III	Příručka (3 knihy)
Institutionum libri II	Instituce (2 knihy)
De officio proconsulis libri II	O úřadu prokonsula (2 knihy)
Ad legem Iuliam libri II	K Iuliovu zákonu (2 knihy)
Ad legem Aeliam Sentiam libri III	K Aeliovu a Sentiovu zákonu (3 knihy)
De iure fisci libri II	O právu státní pokladny (2 knihy)
Regularum liber singularis	Pravidla (jediná kniha)
De censibus libri II	O censech (2 knihy)
De poenis paganorum	O trestech ukládaných občanům
De poenis militum	O trestech ukládaných vojákům
De poenis omnium legum	O trestech ukládaných na základě zákonů
De usuris	O úrocích
De gradibus et adfinibus	O stupních a příbuznosti
De iure codicillorum	O právu kodicilů
De excusationibus tutelarum	O zproštění z poručenství
Ad regulam Catonianam	Ke Catonovu pravidlu
Ad senatus consultum Orfitianum	K orfitiánskému usnesení senátu
Ad senatus consultum Tertullianum	K tertulliánskému usnesení senátu
Ad senatus consultum Silianum	K silaniánskému usnesení senátu
Ad senatus consultum Belleianum	K velleiánskému usnesení senátu
Ad senatus consultum Libonianum seu Claudianum	K liboniánskému nebo claudiánskému usnesení senátu
De officio praefecti vigillum	O úřadu praefekta vigilů
De officio praefecti urbi	O úřadu městského praefekta
De officio praetoris tutelaris	O úřadu poručenského praetora
De extraordinariis criminibus	O mimořádných zločinech
De hypothecaria	O hypotekární žalobě
Ad municipalem	K zákonu o municipiích
De publicis iudiciis	O veřejných soudech
De inofficioso testamento	O nespravedlivé závěti
De septemviralibus iudiciis	O septemvirálních soudech
De iure singulari	O jednotlivých právech
De secundis tabulis	O posloupnosti ze závěti
Ad orationem divi Severi	K oratiu božského Severa
Ad orationem divi Marci	K oratiu božského Marka

Ad legem Cinciam	K Cinciovu zákonu
Ad legem Falcidiam	K Falcidiovu zákonu
De tacito fideicommisso	K mlčky pořízenému fideikomisu
De portionibus quae liberis damnatorum conceduntur	O částech pozůstalosti připadajících dětem odsouzených
De iuris et facti ignorantia	O neznalosti práva a skutku
De adulteriis	O cizoložství
De instructo et instrumento	O věcech, pro které je potřebné vybavení a nářadí
De appellationibus	O odvoláních
De iure libellorum	O právu týkajícím se dopisů
De testamentis	O závětech
De iure patronatus quod ex lege Iulia et Papia venit	O patronátním právem na základě Iuliova a Papirova zákona
De actionibus	O žalobách
De concurrentibus actionibus	O souběhu žalob
De intercessionibus feminarum	O ručení žen
De donationibus inter virum et uxorem	O darování mezi mužem a ženou
De legibus	O zákonech
De senatus consultis	O usneseních senátu
De legitimis hereditatibus	O zákonné posloupnosti
De libertatibus dandis	O udělení svobod
Tryphoninus	
Disputationum libri XXI	Rozpravy (21 knih)
Callistratus	
De cognitionibus libri VI	O soudních řízeních (6 knih)
Ad edictum monitorium libri VI	K nařízenému ediktu (6 knih)
De iure fisci libri IV	O právu státní pokladny (4 knihy)
Institutionum libri III	Instituce (3 knihy)
Quaestionum libri II	Otázky (2 knihy)
Menandros	
De re militari libri IV	O vojenských záležitostech (4 knihy)
Marcianus	
Institutionum libri XVI	Instituce (16 knih)
Regularum libri V	Pravidla (5 knih)
De appellationibus libri II	O odvoláních (2 knihy)

Publicorum libri II	O veřejných soudech (2 knihy)
De delatoribus	O udavačích
De hypothecaria	O hypotekární žalobě
Ad senatus consultum Turpullianum	K turpilliánskému usnesení senátu

Gallus Aquilius

Responsa	Odpovědi
----------	----------

Modestinus

Responsorum libri XIX	Odpovědi (19 knih)
Pandectarum libri XII	Pandekty (12 knih)
Regularum libri X	Pravidla (10 knih)
Differentiarum libri IX	Rozdílnosti (9 knih)
Excusationum libri VI	Výjimky (6 knih)
De poenis libri IV	O trestech (4 knihy)
De praescriptionibus	O předběžných námitkách
De inofficioso testamento	O nespravedlivé závěti
De manumissionibus	O propuštěních
De legatis et fideicommissis	O odkazech a fideikomisech
De testamentis	O závětech
De eumaticis	O nápravných prostředcích
De enucleatis casibus	O objasněných případech
De differentia dote	O rozdílných věcech
De ritu nuptiarum	O uzavření manželství

Tarruntenus Paternus

De re militari libri IV	O vojenských věcech (4 knihy)
-------------------------	-------------------------------

Macro

De re militari libri II	O vojenských věcech (2 knihy)
Publicorum libri II	O veřejných soudech (2 knihy)
De officio praesidis libri II	O úřadu správce provincie (2 knihy)
De vigesimo libri II	O dvacetině (2 knihy)
De appellationibus libri II	O odvoláních (2 knihy)

Arcadius

De testibus liber singularis	O svědcích (jediná kniha)
De officio praefecti praetorio liber singularis	O úřadu praetoriánského praefekta (jediná kniha)
De muneribus civilibus liber singularis	O břemenech občanů (jediná kniha)

Rufinus

Regularum libri XII

Pravidla (12 knih)

Antius vel Furius Antianus

Ad edictum libri V

K ediktu (5 knih)

Maximus

Ad legem Falcidiam

K Falcidiovu zákonu

Hermogenianus

Epitomarum libri VI

Výtahy (6 knih)

PŘÍLOHA

AUTOŘI FRAGMENTŮ ZAŘAZENÝCH DO DIGEST

(zkratky za jmény právníků jsou běžně používány při citacích Digest)

AFRICANUS (AFR.)

Sextus Caecilius Africanus, vrcholný klasický právník, pocházející patrně ze severní Afriky, zemřel asi roku 172, nejspozději v roce 175 n. l. Nedochovaly se žádné zprávy o jeho úřední kariéře. Zabýval se patrně výukou práva, byl asi nástupcem Iuliana a Gaia ve škole sabiniánů a snad i žákem prvního z nich. Mezi jeho žáky mohl patřit známý Iulius Paulus.

Napsal 9 knih kazuisticky pojaté praktické příručky *Quaestiones* (Otázky). Toto dílo bylo patrně vydáno až po Iulianově smrti a nebylo zpracováno podle jeho redakce praetorského ediktu (*edictum perpetuum Hadriani/Salvi Iuliani*). Kromě odpovědí obsahoval tento spis také otázky a teoretická vysvětlení, které navazovaly na odpovědi. Na Africanovy *Quaestiones* reagovali Papinianus, Paulus a Ulpianus. Možná napsal také *Epistulae* (Dopisy). V Digestech je obsaženo 130 fragmentů a citátů z jeho díla.

ALFENUS (ALFEN.)

Publius Alfenus Varus byl předklasickým právníkem a působil v 1. stol. př. n. l. Pocházel z Cremony a byl patrně ševcem (nebo synem ševce), který využíval otrocké práce, aby si opatřil prostředky pro úřednickou kariéru. Později odešel do Říma, kde se stal žákem právníka Servia Sulpicia Rufa. Roku 41 př. n. l. údajně řídil rozdělování půdy veteránům a v roce 39 př. n. l. dosáhl nejvyššího úřadu – stal se konsulem.

Alfenus zanechal rozsáhlý spis (40 knih) nazvaný *Digesta*, v nichž ve formě respons vlastních a svého učitele zachytil veškeré právo období republiky, a to jako komentář k civilnímu a praetorskému právu. Alfenova *Digesta* se stala předmětem studia pozdněklasického právníka Iulia Paula, který k nim psal komentáře. V odborné literatuře napanuje shoda o tom, zda Alfenus napsal také spis *Collectanea* (Sbírka). Justiniánští kompilátoři zařadili do Digest 54 fragmentů tohoto republikánského právníka.

CALLISTRATUS (CALL.)

Pozdněřímský právník, o jehož životě neznáme mnoho podrobností. Pravděpodobně pocházel z východní, řecky hovořící, části Římské říše. Působil za panování císařů Septimia Severa (193–211) a Caracally (211–217).

Napsal 2 knihy *Quaestiones* (Otázky), 4 knihy *De iure fisci et populi* (O právu císařské a městské pokladny) a 6 knih *De cognitionibus* (O soudních řízeních). Ve třetím uvedeném díle byla poprvé zpracována problematika nového typu soudního řízení (*extraordinaria cognitio*). Dále napsal knihy *Institutiones* (Instituce) a 6 knih *Ad edictum monitorium* (K nařízenému ediktu). S ohledem na Callistratův řecký původ nebyla jeho latina až tak

vybroušená, naopak byla plná chyb a zněla poněkud zvláštně. V Digestech nacházíme 108 fragmentů z jeho děl.

CELSUS (CELS.)

Publius Iuventius Celsus Titus Aufidius Hoenius Severianus, vrcholný klasický právník, je pod tímto dlouhým jménem uveden v Digestech (Ulp. D. 5, 3, 20, 6). Obvykle se cituje jako Celsus syn (*Celsus filius*) nebo jako Celsus mladík (*Celsus adulescens*), vždy to označuje syna neméně známého právníka Iuventia Celsa, který je nejčastěji uváděn pouze jako Celsus. O jeho životních osudech víme asi tolik: žil a působil ve 2. stol. n. l., roku 106 nebo 107 zastával úřad praetora, dále byl správcem provincií Thracia a Asia a dvakrát byl konsulem – naposledy roku 129 n. l. Císař Hadrianus (117–138) povolal Celsa do císařské rady (*consilium principis*).

Právo studoval u svého otce a je možné říci, že nad něho v právní vědě vynikl. Je považován za přední osobnost římské právní vědy. Typické pro něho bylo samostatné právnícké myšlení a jasné vyjadřování. Spolu s Neratiem byl za vlády císaře Hadriana hlavou školy prokuliánů. Jedno z důležitých civilněprávních usnesení senátu neslo jeho jméno (*SC Iuventianum*). Překypoval ostrou, až agresivní kritikou a v této spojitosti se například stala známou jeho odpověď (*responsum Celsinum*, tj. hrubá odpověď) na otázku jistého Domitiana Labeona (*quaestio Domitiana*, tj. hloupá otázka). Na otázku, zda poručitel může být současně svědkem u své vlastní závěti, odpověděl Celsus takto: „Buď nechápu obsah tvé otázky, nebo je tvá otázka příliš hloupá; je totiž přinejmenším směšné si myslet, že někdo bude přibrán za svědka, když píše závět.“ (Cels. D. 28, 1, 27) Od Celsa také pochází jednoduché, již po staletí používané elegantní vymezení pojmu právo: *ius est ars boni et aequi* (Ulp. D. 1, 1, 1pr.).

Z jeho právníckých spisů jsou známy: *Commentarii* (Komentáře) asi v 7 knihách, *Quaestiones* (Otázky) asi v 12 knihách, *Epistulae* (Dopisy), ale hlavně *Digesta* ve 39 knihách – Celsovo největší dílo. V justiniánských Digestech se nachází 279 fragmentů z jeho spisů.

CHARISIUS (CHAR.)

Aurelius Arcadius Charisius, poklasický právník, časově poslední právník uvedený v Digestech. Odborná literatura nezařazuje Charisia ke klasické právní vědě (stejně jako Hermogeniana), ale ve svých pracích rozvíjel ducha klasických právníků.

O Charisiovi víme, že zastával úřad *magister libellorum* (úředník vyřizující žádosti soukromníků). Napsal 3 *Libri singulares* (Jediné knihy), spisy *De officio praefecti praetorio* (O úřadu praetoriánského praefekta), *De muneribus civilibus* (O břemenech občanů) a *De testibus* (O svědčích).

FLORENTINUS (FLOR.)

Vrcholný klasický právník, působil za vlády císaře Marka Aurelia (161–180 n. l.). Není však zcela vyloučené, že patří do starší doby. Protože známe pouze jeho *cognomen*, neexistuje možnost dozvědět se víc o jeho původu a životních osudech. Protože ho nikdo z pozdějších právníků necituje, je možné, že byl stejně jako Gaius nižšího sociálního postavení.

Z jeho díla se zachovaly výtahy z 12 knih *Institutiones* (Instituce), používaných jako učebnice práva. Instituce obsahovaly: prameny práva, manželství, věno, nabytí vlastnictví, *postliminium* (tzv. právo návratu), úschovu, nájem, koupi, stipulace, rukojemnictví, novaci, akceptilaci, ruční zástavu, závěť, odkazy. Florentinus, obdobně jako Gaius a Marcianus, působil bez *ius respondendi*. Je jisté, že jeho dílo ovlivnilo obsah justiniánských Institucí.

GAIUS (GAI)

Tento vrcholný klasický právník zaujímá mezi ostatními římskými právníky zvláštní místo. Neznáme jeho celé jméno (Gaius je *praenomen*), ani jeho původ a také životopisná data nám nejsou blíže známa, zato o jeho díle jsme informováni velmi dobře. A právě kvůli určitým záhadám v jeho životě a také díky jeho Institucím – jsou nejlepším téměř v úplnosti zachovaným spisem římské právní vědy – věnovala odborná literatura Gaiovi zvláštní pozornost.

Gaius se narodil nejpozději za vlády císaře Hadriana (117–138) a jeho spisovatelskou aktivitu lze sledovat za vlády císařů Antonina Pia (138–161) a také Marka Aurelia (161–180). O jeho rodišti, stejně jako o sociálním původu, panují v odborné literatuře pouze hypotézy. Dnes se má nejvíce za to, že byl patrně provinčního původu, nicméně žil a působil v Římě.

Gaius nebyl nadán originálním právnickým duchem. Nikdo z jeho současníků ani následovníků ho necitoval. Navzdory tomu si pro svou literární činnost zaslouží uznání, kterého se mu na sklonku antiky mohlo dostat. Nejdříve se jeho jméno objevilo spolu s jinými velkými právníky v tzv. citačním zákonu císařů Theodosia II. a Valentiniana III., poté i v Digestech. Iustinianus ho dokonce familiárně a přívětivě nazval *Gaius noster* (náš Gaius). Také je obecně známé, že justiniánské Instituce byly Institucemi Gaiovými významně ovlivněny.

Z jeho rozsáhlého díla již byly připomenuty *Gai Institutionum commentarii quattuor* (Gaiovy Instituce ve čtyřech komentářích), koncipované jako učebnice určená pro výuku soukromého práva. Ve čtyřech knihách se zde pojednává o osobách (I. kniha), o věcech (II.–III. kniha) a o žalobách (IV. kniha), jinými slovy Gaiův systém se skládal z práva osob, z rodinného práva, z práv majetkových (věcného, závazkového a dědického) a z práva procesního. Do 19. stol. byly Instituce známy pouze z krátkého výtahu, zahrnutého do *Lex Romana Visigothorum* (jako *Epitome Gai* – Gaiův souhrn). V roce 1816 se

německému historikovi B. G. Niebuhrovi (1776–1831) podařilo učinit senzační objev. Ve Veroně na palimpsestu, tedy na rukopise tzv. veronského kodexu, odkryl text Gaiových Institucí. Ty byly zakrátko, v roce 1820, vydány knižně. V roce 1977 je přeložil český právní romanista Jaromír Kincl (Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách).

K dalším Gaiovým spisům patří sedm 7 knih *Res cottidianae sive Aurea* (Každodenní věci aneb Zlatá kniha), které navázaly na Instituce. Civilní právo analyzoval v díle *Libri ex Q. Mucio* (Knihy z Quinta Mucia) a v komentáři k zákonu XII desek (*Ad legem XII tabularum* – 6 knih). *Ius honararium* zpracoval v díle *Libri ad edictum praetoris urbani* (Knihy k ediktu městského praetora) a ve 30 knihách *Libri ad edictum provinciale* (Knihy k provinčnímu ediktu). Dodatek k tomuto druhu literatury tvořily *Libri ad edictum aedilium curulium* (Knihy k ediktu kurulských aedilů). Dále napsal komentáře k *lex Iulia et Papia* (15 knih), k *lex Glitia* a k senatusconsultu *Orfitianum* a *Tertullianum*. Mezi další Gaiova díla patří 2 knihy *De fideicommissis* (O fideikomisech), *Liber singularis de tacitis fideicommissis* (Jediná kniha o mlčky učiněných fideikomisech), 3 knihy *De manumissionibus* (O propuštěních), 3 knihy *De verborum obligationibus* (O verbálních závazcích), 1 kniha *Dotalicion* (O věnu), dále *De formula hypothecaria* (O hypotekární žalobě) a *De casibus* (O případech). V Digestech je obsaženo 535 fragmentů z Gaiových spisů (6 % z celkového rozsahu).

HERMOGENIANUS (HERM.)

Poklasický právník, ale navzdory tomu se v jeho díle objevují stopy klasické právní vědy (obdobně jako u Aurelia Arcadia Charisia). Známy je pouze jeho *cognomen*. Působil za vlády císařů Diocletiana (284–305) a Constantina (306–337). V letech 293–298 byl patrně vedoucím úřadu *a libellis* (vyřizoval podání soukromých osob císaři).

Napsal 6 knih *Iuris epitomarum* (Výtahy) jako příručku pro výuku i právní praxi, z nichž kompilátoři zařadili do Digest mnoho fragmentů. Je velmi pravděpodobné, že Hermogenianus je identický s autorem soukromé sbírky konstitucí císaře Diocletiana z let 293–294 (*Codex Hermogenianus*).

IAVOLENUS

Gaius Octavius Tadius Tossianus Lucius Iavolenus Priscus, vynikající klasický právník, žijící na přelomu 1. a 2. stol. n. l. Narodil se patrně před r. 60 a dosáhl skvělé vojenské i úřednické kariéry – velel legii v Moesii a v roce 83 v Africe, spravoval provincii Britania, v roce 90 provincie Germania superior a Syria a nakonec byl prokonsulem v Africe. Mezi léty 83 a 90 byl konsulem a po určitou dobu byl římským veleknězem (*pontifex maximus*), členem císařské rady (*consilium principis*) byl za vlády císaře Traiana (98–117) i Hadriana (117–138).

Iavolenus nebyl pouze vojákem a státním úředníkem, ale věnoval se také právní vědě. Určitou dobu stál v čele školy sabiniánů a byl učitelem později vynikajícího právníka

Salvia Iuliana. Zpočátku literárně zpracovával díla starších právníků: napsal 15 knih *Libri ex Cassio* (Knihy z Cassia) jako výtah z *ius civile* právníka Cassia, 5 knih *Libri ex Plautio* (Knihy z Plautia) a 2 výtahy *Libri ex posterioribus Labeonis* (Z posmrtně vydaných Labeonových knih). Nakonec důvtipnou a kritickou formou vydal ve 14 knihách otázky a odpovědi pod názvem *Epistulae* (Dopisy). Z jeho díla se v Digestech ocitlo více než 200 míst.

IULIANUS (IUL.)

Lucius Octavius Cornelius Salvius Iulianus, vrcholný klasický právník, je pod tímto plným jménem uveden na nápisu, který se našel v roce 1899 v jeho rodném městě. Iulianus pocházel z malého afrického městečka Puppit u Hadrumenta v dnešním Tunisku, v němž se narodil asi v roce 100 n. l. Zemřel někdy před rokem 169. Dosáhl závratné kariéry, kvůli ní a také vzhledem k vynikající znalosti práva je považován za jednoho z největších římských právníků vůbec, a proto patří do „nejvyššího triumvirátu“ římských právníků (Labeo, Iulianus, Papinianus). Byl quaestorem za Hadriana (117–138), praetorem, *praefectus aerarii militaris* (správcem vojenské pokladny), v roce 148 konsulem, *curator aedium sacrorum* (správcem posvátných budov v Římě) roku 150. Zastával úřad správce provincií Germania inferior (mezi roky 150–161), Hispania citerior (po roce 161) a Africa (mezi roky 166 a 169), a dosáhl dokonce funkce velekněze (*pontifex maximus*).

Těšil se velké důvěře císaře Hadriana, a proto mu jako mladému quaestorovi zdvojnásobil plat, přijal ho do císařské rady (*consilium principis*) a nakonec mu svěřil náročný úkol: závěrečnou redakci soudních vyhlášek (*edictum perpetuum*).

Iulianus o sobě prohlásil, že byl Iavolenovým žákem a po něm poslední hlavou školy sabiniánů. Z jeho právnických spisů patří na první místo Digesta (90 knih), která jsou zčásti komentářem k nově redigovaným soudním vyhláškám a zčásti zahrnují také *ius civile*. Napsal také další komentáře, a to 4 knihy *Libri ad Urseium Ferozem* (Knihy k Urseovi Ferókově), 6 knih *Libri ad Minicium* (Knihy k Miniciovi), dále *Liber singularis de ambiguitatibus* (Jediná kniha o dvojznačnostech), týkající se dvojznačných rozhodnutí a jiných právních otázek, a nakonec *Quaestiones* (Otázky), které později vydal jeho žák Caecilius Africanus. Iulianus jen zřídka citoval jiné právníky, argumentoval se značnou virtuozitou, přičemž neváhal překračovat ustálené hranice. Pozdější klasičtí právníci, zejména Ulpianus, citovali Iuliana jako vynikající autoritu, Iulianovy spisy se nedochovaly, avšak v justiniánských Digestech nalezneme 456 fragmentů z jeho děl.

LABEO (LAB.)

Marcus Antistius Labeo, raněklasický právník, se narodil roku 50 př. n. l. a zemřel mezi lety 10 a 22 n. l. Jeho otec (Pacuvius Antistius Labeo) byl rovněž právníkem a synovi se tak dostalo skvělé právníkové výchovy nejen od něho, ale také od dalších významných právníků (např. Gaius Trebatius Testa – Caesarova a později Augustova poradce), což